

SISÄLTÄPÄIN LUKITUT OVET – TUTKINTA-ASEMALLE
SIJOITETTUIJEN NUORTEN KOKEMUKSIA

Kanerva Seppälä

SISÄLTÄPÄIN LUKITUT OVET – TUTKINTA-ASEMALLE SIJOITETTUIJEN NUORTEN KOKEMUKSIA

Kanerva Seppälä
Opinnäytetyö, kevät 2015
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Helsingin toimipaikka
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Seppälä, Kanerva. Sisältöpäin lukitut ovet – Tutkinta-asemalle sijoitettujen nuorten kokemuksia, syksy 2015, 59 s., 4 liitettä.
Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvailla helsinkiläiselle arviointi- ja vastaanottolaitokselle Tutkinta-asemalle sijoitettujen nuorten kokemuksia laitoksen sisältöpäin lukituista ovista. Tutkimuskysymykseksi muodostui: Millainen on Tutkinta-asemalle sijoitettujen nuorten kokemus sisältöpäin lukituista ovista? Tutkimuksella haluttiin luoda kuvaa siitä, millainen kokemus nuorilla asiakkailla on luki-tussa tilassa olemisesta, ja millaisia merkityksiä he antavat tälle puheessaan. Tutkimuksen taustalla oli Valviran eli Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston ohjeistus (2013) jonka mukaan laitoksen jatkuvasti sisältöpäin lukitut ovet rikkovat lapsen itsemääräämisoikeutta.

Kyseessä on laadullinen tutkimus jonka aineisto kerättiin teemahaastatteluin Tutkinta-asemalla. Haastateltavia oli yhteensä viisi ja iältään he olivat 13–17-vuotiaita. Aineisto litteroitiin, ja teemoitettiin sisällönanalyysin keinoin teoriasidonnaisesti. Teemoiksi nousivat itsemääräämisoikeus, valta ja toisaalta pohdinta mahdollisesti tulevaisuudessa aukeavista ovista.

Aineistosta nousi esille joitakin itsemääräämisoikeuden loukkauksia. Nuoret kertoivat tilanteista, joissa heitä ei oltu päästetty ulos silloin kun päästämättömyydelle ei ollut lakiperusteista oikeutusta. Erityisesti nuoria puhututti liikkumisvapauden rajoitus. Sen suhteen korostui tottumuksen merkitys, ja nuorten kokemukset vaihtelivat kovastikin keskenään – toisaalta puhuttiin tylsyydestä ja toisaalta ahdistuksesta, mitä suljetussa tilassa oleminen aiheuttaa. Liikkumisvapauden rajoituksen oikeaperusteisuudessa ilmeni myös joitakin epäselvyyksiä, ja esiin nousi kannanotto mielenterveysongelmien huomioimisesta liikkumisvapauden rajoituksen toteuttamisessa.

Nuorten puheesta voitiin tulkita merkkejä vallankäytöstä, sekä sen kaltaisia ilmauksia, että nuori kokee olevansa omassa elämässään subjektin eli tekijän sijasta objekti eli tekemisen kohteena. Myös valtaan alistuminen, ja siitä tulevat hyödyt nousivat esille. Ilmi tuli myös se, että nuorilla oli hyvin vähän tietoa oikeuksistaan, sekä rajoitustoimenpiteiden ja muiden laitoksen toimien lakiperusteisuudesta. Ovien mahdollista avautumista eivät nuoret olleet ennen haastattelu-tilannetta oikeastaan ajatelleet. Yleinen ajatus oli, että muut liikkumisvapauden rajoituksella olevat nuoret lähtisivät karkuteille, mutta he itse eivät.

Tämän tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ja avainsanoja ovat lastensuojelu, itsemääräämisoikeus, valta, nuorten arviointi- ja vastaanotto, suljettu laitos, liikkumisvapauden rajoittaminen.

ABSTRACT

Seppälä, Kanerva

Locked doors – Experiences of youths placed in Tutkinta-asema.

59 p., 4 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Autumn 2015.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services.

Degree: Bachelor of Social Services.

The purpose of this study was to describe the experiences of the young person placed in Tutkinta-asema, the Assessment and Reception Unit in Helsinki, about the doors locked from the inside. The research question was: How is the experience of a young person placed in Tutkinta-asema about the doors locked from the inside? This study wanted to create an image of what kind of experience the young clients have of being in a locked space and what kind of importance they give to it in their speech. This study is based on an instruction (2013) by Valvira, the Finnish National Supervisory Authority for Welfare and Health that says that the institutions' doors constantly locked from the inside are a violation of the children's Freedom of the Movement.

This is a qualitative research and the material was collected with theme interviews from Tutkinta-asema. There were five interviewees with the age of 13 to 17. The material was transcribed and themed with content analysis. The themes that arise from the material and theory were Self-determination, Power and the speculation about the doors that might open in the future.

There were some violations of Self-determination that arise from the material. The young people told about situations where they were not let out even when there was no law-based rule not to. Especially they were talking about the Restriction of the Freedom of the Movement. The importance of the habit was emphasized and the experiences of the youth varied highly – on the one hand they talked about boredom and on the other hand about the anxiety caused by the closed space. Some obscurities about the Restriction of the Freedom of the Movement appeared and a statement about taking into consideration the mental disorders when restricting the Freedom of the Movement stood out.

Some signs about the use of power could be read, and some expressions show that the young person feels like he is an object instead of a subject in his own life. Also the submission to the power and the benefits that come with that stood out. It became clear that the young people had very little knowledge about their rights, and about the law-base in the restriction measures and other actions in the institution. They had not really thought about the possible opening of the doors before the interview. The common idea was that the others with Restriction of the Freedom of the Movement would leave the institution without permission, when they themselves would not.

Key words: Child Welfare, Self-determination, Power, Youths Assessment and Reception Unit, Closed Institution, Restriction of the Freedom of the Movement.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 OIKEUDET KUULUVAT KAIKILLE	8
2.1 Ihmisoikeudet ja lapsen oikeuksien sopimus.....	8
2.2 Perusoikeudet ja itsemääräämisoikeus	9
2.3 Valviran ohjeistus itsemääräämisoikeuden toteutumisesta sijaishuollossa	11
3 SIJAISHUOLLON TOTEUTTAMINEN	13
3.1 Lasten suojeleminen ja laki	13
3.2 Sijoitus.....	14
3.3 Sijoitetut nuoret	17
3.4 Arviointi- ja vastaanottolaitos sijoituspaikkana.....	19
3.5 Rajoitustoimenpiteet lastensuojelulaitoksissa.....	20
3.5.1 Liikkumisvapauden rajoittaminen	21
3.5.2 Suljetusta laitoshoidosta erityiseen huolenpitoon	22
4 VALLANKÄYTTÖ LASTENSUOJELUSSA	24
4.1 Valtaa ja vallankäyttöä	24
4.2 Lastensuojeluvallan pyrkimys on hyvä	25
4.3 Laitosvalta	26
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	28
5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet	28
5.2 Tutkimusmenetelmä	28
5.3 Tutkimusympäristö	29
5.4 Aineiston keruu.....	31
5.5 Aineiston analysointi.....	32
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET – NUORET SULJETTUJEN OVIENTAKANA .	34
6.1 Ovet puheeksi	34
6.2 Itsemääräämisoikeus	35
6.3 Valta	39

6.4 Avoimet ovet?.....	41
7 LOPUKSI	43
7.1 Pohdinta	43
7.2 Tutkimuksen toteuttamisesta.....	46
7.3 Tutkimuksen eettisyydestä ja luotettavuudesta	47
7.4 Ammatillinen kasvu	48
7.5 Jälkikirjoitus	49
LÄHTEET.....	50
LIITE 1: SAATEKIRJE 1	56
LIITE 2: SAATEKIRJE 2	57
LIITE 3: TEEMAHAASTATTELUN RUNKO	58
LIITE 4: KUVA RIKOTUSTA LASIOVESTA.....	59

1 JOHDANTO

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvailla Helsingin kaupungin nuorten arviointi- ja vastaanottolaitokselle Tutkinta-asemalle sijoitettujen nuorten kokemuksia laitoksen sisältä päin lukituista ovista. Tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat nuorten omat kokemukset ja merkityksenannot. Tutkimuksella on haluttu luoda kuvaa siitä, millainen kokemus nuorilla asiakkailla on lukitussa tilassa olemisesta, ja millaisia merkityksiä he antavat tälle puheessaan. Nuorten kokemuksia on tässä tutkimuksessa tarkasteltu erityisesti itsemääräämisoikeuden ja vallan näkökulmasta.

Ajatus tutkimuksen toteuttamisesta syntyi työskennellessäni Tutkinta-asemalla erimittaisissa sijaisuuksissa muutaman viime vuoden aikana. Työn etiikan kriittinen pohdinta on ollut oman ammatillisen kasvuni kannalta erittäin tärkeää. Osastotyössä suljetut ovet ja siihen liittyvä nuorten ja ohjaajien vastakkainasettelu ovat jatkuvasti läsnä. Suljetut ovet puhuttavat nuorten lisäksi myös henkilökuntaa. Sisältäpäin lukitut ovet ovat varmasti enemmän kuin miltä ne näyttävät – symboli menetetyille vapaudelle ja toisaalta suojelulle. Lastensuojelussa tuki ja kontrolli kulkevat käsi kädessä.

Valvira eli Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto on vuonna 2013 julkaissut ohjeistuksen, jonka mukaan lastensuojelulaitosten ovia ei saisi enää lukita sisältä päin. Valviran ohjeistuksen mukaan laitoksen sisältäpäin lukossa olevat ovet voidaan tulkita liikkumisvapauden rajoittamiseksi. Perusoikeuksiin kuuluvan itsemääräämisoikeuden rajoittamisen tulee aina perustua lakiin ja tilannekohtaiseen harkintaan, ei koskaan laitoksen omiin sääntöihin ja käytäntöihin. (Valvira 2013b, 1-3.) Toistaiseksi Tutkinta-asemalla ovat ovet vielä lukossa, sillä nuorten vastaanotto toiminnalle on annettu lisäaikaa asian käsittelyä varten. Vastaanotto toiminnassa on toistaiseksi nähty perusteltuna se, etteivät nuoret pääse itsenäisesti poistumaan laitoksesta. Tämän opinnäytetyön tekemisen aikana ei asian käsittely ollut vielä päättynyt.

Toisinaan osastotyössä selkeänä näkyvä nuorten suuri ahdistus ja hätä lukituista ovista, sekä toisaalta Valviran uusi ohjeistus ja siitä alkanut keskustelu nousi-

vat lopulta opinnäytetyöni aiheeksi. Suomessa on viime vuosikymmenen aikana kehitetty lastensuojelua kohti lapsilähtöisyyttä. Tavoitteena on ollut tehdä lapsi näkyväksi aikuisten verkostoissa osaavana ja pystyvänä toimijana. (Oranen 2008, 14; Hotari, Oranen & Pösö 2009, 117.) Halusin tutkia ilmiötä nimenomaan nuorten näkökulmasta. Koen, että on arvokasta ja tärkeää nostaa esille nuorten omia kokemuksia ja merkityksenantoja. Tämä tutkimus voi toimia arvokkaana apuna ammattilaisille, jotka avain kaulassa saattavat toisinaan unohtaa katsoa asioita nuoren näkökulmasta.

Tutkinta-asemalla osastolla saattaa olla samaan aikaan nuoria, joista osalle on tehty päätös liikkumisvapauden rajoittamisesta, ja nuoria, joiden liikkumista ei ole periaatteessa rajoitettu lainkaan. Ovet ovat kuitenkin sisältä päin lukossa aina, silloinkin kun osastolla ei ole ainoatakaan nuorta, jonka liikkumista olisi rajoitettu. Tilannetta, jossa lastensuojelulaitoksen työntekijä avaa pyydettäessä nuorelle oven, voidaan pitää työskentelyn kannalta helpompana. Samalla herää kuitenkin kysymyksiä mahdollisesta vallankäytöstä ja liikutaan nuoren perusoikeuksien toteutumisen kannalta harmaalla alueella.

Tutkimuksessa lähdän liikkeelle ensin oikeuksista. Määrittelen ihmisoikeudet ja lapsen oikeuksien sopimuksen, ihmisoikeuksiin pohjautuvan perustuslain ja erityisesti tämän tutkimuksen kannalta oleellisen itsemääräämisoikeuden, sekä Valviran ohjeistuksen itsemääräämisoikeuden toteutumisesta sijaishuollossa ja ohjeistuksen lukitsemiskäytännöistä. Luku Sijaishuollon toteuttaminen käsittelee sijoitusta yleisesti, erilaisia sijoituspykäläiä, sijoitettuja nuoria ja syitä sijoituksen taustalla, arviointi- ja vastaanottolaitosta sijoituspaikkana sekä lastensuojelulaitoksissa käytössä olevia rajoitustoimenpiteitä. Valta-luvussa käsitellään vallankäyttöä lastensuojelussa ja toisaalta myös laitosvaltaa. Teoriaosuuden jälkeen esittelen tarkemmin tutkimuksen tarkoituksen ja tavoitteet, menetelmät, tutkimusympäristön, sekä kerron aineiston keruusta ja sen analysoinnista. Tutkimuksen tuloksia olen tarkastellut itsemääräämisoikeuden ja vallan näkökulmasta ja tuloksia olen pohtinut tarkemmin ”Lopuksi”-luvussa, jossa pohdin myös tutkimuksen eettisyyttä sekä omaa ammatillista kasvuani.

2 OIKEUDET KUULUVAT KAIKILLE

2.1 Ihmisoikeudet ja lapsen oikeuksien sopimus

Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan oikeuksia, jotka kuuluvat maailman jokaiselle ihmiselle sukupuolesta, kansalaisuudesta, rodusta tai mistä tahansa muusta seikasta riippumatta ja ovat voimassa kaikkialla maailmassa samanlaisina. Ihmisoikeudet on turvattu kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Niille on ominaista universaalisuus eli yleismaailmallisuus, luovuttamattomuus ja perustavanlaatuisuus (Yhdistyneet kansakunnat i.a.) Ihmisoikeudet ovat ikäneutraaleja, ja ne koskevat kaikkia maailman ihmisiä syntymästä kuolemaan (Mahkonen 2007, 84). Sanomattakin lienee selvää, etteivät ihmisoikeudet toteudu kaikkialla maailmassa kuten niiden tulisi. Kaikkia koskeva yhtäläinen ihmisarvo on kuitenkin ihanne, jota kohti pyrkiminen on maailmanlaajuinen kiistämätön arvo. (Bardy 2009. 31.)

YK eli Yhdistyneet kansakunnat (silloinen Kansainliitto) julkaisi ensimmäisen lasten oikeuksia käsittelevän julistuksen jo vuonna 1924 (Mahkonen 2007, 71). Nykyinen YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (the UN Convention on the Rights of the Child) tuli voimaan vuonna 1989. Lasten oikeuksien julistus on hyväksytty 193 maassa, ainoastaan Yhdysvallat ja Somalia eivät ole sitä suostuneet allekirjoittamaan. (Lansdown 2011, 144.) Vuonna 1991 Suomi ratifioi YK:n lasten oikeuksien sopimuksen ja laittoi sen lain tasolla voimaan. Tämä tarkoittaa sitä, että sopimus velvoittaa viranomaisia samalla tapaa kuin muukin lainsäädäntö. (Taskinen 2010, 19.)

Lasten tarpeet määrittävät heidän oikeuksiaan ja oikeudet määrittelevät tarpeita. Lasten tarpeet ovat aina ainutkertaisia ja melko konkreettisia. Oikeudet voidaan taas nähdä yleisluontoisempina ja säännönmukaisuuksiin perustuvina. Lapsen oikeuksien sopimus takaa lapselle ihmis- ja perusoikeuksien lisäksi erityisoikeuksia, joiden katsotaan kuuluvan lapselle. Tällaisia lapselle kuuluvia erityisoikeuksia ovat esimerkiksi suojelua ja hoivaa koskevat oikeudet. (Mahkonen 2007, 71–75.)

Lapsen oikeudet eroavat sikäli varsinaisista ihmisoikeuksista, että niissä korostuu lapsen vanhempien ja perheen merkitys hänen hyvinvointinsa takaajina. Tällöin lapsen oikeuksien toteutuminen riippuu pitkälti lapsen perheen toiminnasta. Lapsen oikeuksien määrittelyssä käytetään kolmea ”P”:tä: Protection (lapsen oikeus suojeluun), Provision (lapsen oikeus hoivaan, huolenpitoon ja kasvatukseen) ja Participation (Lapsen osallistumisoikeus ja oikeus tulla kuulluksi itseä koskevissa asioissa). (Mahkonen 2007, 84.)

2.2 Perusoikeudet ja itsemääräämisoikeus

Perustuslaissa säädettyä, yksilölle kuuluvaa oikeutta kutsutaan perusoikeudeksi. Perusoikeudet ovat maakohtaisia, ja jokainen valtio luo oman perusoikeuslainsäädäntönsä itse. Ihmisoikeudet luovat perusoikeuksille pohjan, ja arkipuheessa ne saattavatkin sekoittua. Suomen perustuslain mukaan perusoikeuksia ovat esimerkiksi oikeus elämään, yhdenvertaisuuteen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, liikkumisvapaus, yksityiselämän suoja, uskonnon- ja omantunnonvapaus, omaisuudensuoja, oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin, oikeusturva ja oikeus sosiaaliturvaan. Mikäli jotakin henkilön perusoikeutta rajoitetaan, tulisi siihen löytyä aina perusta lainsäädännöstä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 15–16.)

Itsemääräämisoikeuden katsotaan olevan osa perusoikeusjärjestelmäämme, siitä huolimatta ettei sitä nimetä varsinaisesti perustuslaissa. Yksilön itsemääräämisoikeus tarkoittaa oikeutta määrätä itsestään tai toimistaan. Se nähdään osana perustuslain turvaamaa oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 18.) Erityisesti sosiaali- ja terveyslainsäädännössä käytetään itsemääräämisoikeuden käsitettä kuvaamaan asiakkaan oikeuksia. (Tornberg 2012, 120).

Itsemääräämisoikeus on metaoikeus, sillä se ei ole varsinainen perusoikeus vaan ikään kuin osa perusoikeuksien selkärankaa – sitä, mitä ylipäätään pidetään tärkeänä, arvokkaana ja suojaamisen arvoisena. Itsemääräämisoikeus

on usean perus- ja ihmisoikeuden taustalla oleva oikeus. Metaoikeutena se antaa ikään kuin viitekehyksen siihen, kuinka oikeuksia tulisi tulkita. (Tornberg 2012, 35.)

Itsemääräämisoikeuksiin kuuluva henkilökohtainen vapaus on yleisperusoikeus, johon kuuluu tahdonvapauden ja itsemääräämisen lisäksi myös ihmisen fyysinen vapaus. Perustuslaki turvaa Suomen kansalaiselle tai Suomessa laillisesti oleskelevälle ulkomaalaiselle vapauden liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa. Liikkumisvapaus ja henkilökohtainen vapaus ovat oikeuksina samantyyppisiä. Jos yksilön henkilökohtaista vapautta riistetään, on kyseessä vapaudenriisto. Joissakin tapauksissa konkreettinen ja lakiin perustamaton liikkumisvapauden rajoittaminen on yhtä suuri puuttuminen perusoikeuksien turvaamaan itsemääräämisoikeuteen kuin vapaudenriisto. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 18.)

Itsemääräämisoikeus on aikaisemmin ollut filosofinen, erityisesti moraalifilosofinen käsite. Nykyisin itsemääräämisoikeus on kuitenkin yksi oikeudellinen peruseriaate. Itsemääräämisoikeus liittyy myös yksilöiden välisiin suhteisiin, mutta erityisesti sen merkitys korostuu valtion ja yksilön välillä. Itsemääräämisoikeus voidaan ajatella tarkoittavan myös vapautta. Yksilön vapaus on pohjoismaisen oikeusajattelun perusajatuksia. Toisaalta yksilön vapaus ei suinkaan ole rajaton, sillä esimerkiksi toisten yksilöiden oikeudet ja vapaudet rajoittavat sitä. (Tornberg 2012, 120–121.) Lapsen itsemääräämisoikeus on niiltä osin rajoitettu, että vaikka lapsella onkin oikeus ikätasonsa mukaan ilmaista mielipiteensä kaikissa häntä itseään koskevissa asioissa, ei hänellä ole kuitenkaan oikeutta lopulliseen päätöksentekoon. Lapsen kuuleminen ja puhevalta eivät tarkoita sitä, että päätäntävalta olisi lapsella. (Mahkonen 2007, 216.)

Joissakin tilanteissa yksilön perusoikeuksia joudutaan rajoittamaan, mikäli tähän löytyy esimerkiksi yhteiskunnallisesti painava tarve ja perustelut ovat perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttäviä ja riittävästä oikeusturvajärjestelyistä on huolehdittu. Perusoikeuksien rajoituksen tulee olla

tarkkarajaista, perustua lakiin ja olla välttämätöntä tavoitteiden saavuttamiseksi. (Valvira 2013a, 8.)

2.3 Valviran ohjeistus itsemääräämisoikeuden toteutumisesta sijaishuollossa

Valvira on sosiaalihuollon valtakunnallinen ohjaus- ja valvontaviranomainen, joka pyrkii yhdenvertaistamaan sosiaalihuollon asiakkaiden, ammattihenkilöstön ja palveluntuottajien kohtelun koko maassa. Lastensuojelussa Valviran valtakunnalliset valvontaohjelmat ovat viime vuosina jakautuneet kahteen osaan, Lastensuojelun ympärivuorokautisen hoidon ja kasvatuksen valvontaan sekä Kunnallisten lastensuojelupalveluiden valvontaan. (Malviniemi 2015.)

Vuonna 2013 Valvira julkaisi selvityksen asiakkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumisesta ympärivuorokautisissa palveluissa. Lastensuojelulaitosten osalta seurattiin perusoikeuksiin kuuluvan itsemääräämisoikeuden toteutumista ympärivuorokautisissa laitoksissa. Selvityksessä käytiin läpi muun muassa lastensuojelulaitoksissa olevia rajoitustoimenpiteitä, niiden laillisuutta ja valvontaa. Esille nousi useampia epäkohtia, joissa Valvira on myöhemmin sijaishuoltoa ohjeistanut. (Valvira 2013a.)

21.11.2013 Valvira julkaisi ohjeen lastensuojelun sijaishuollon toimintayksiköille ovien sulkemiseen liittyvistä käytännöistä. Ohje on tarkoitettu sekä julkisille että yksityisille lastensuojelun sijaishuollon toimintayksiköille sekä sijaishuoltoa valvoville kunnille. Ohje muistuttaa, että on lapsen liikkumisvapauden rajoittamista, jos ovia pidetään jatkuvasti sisältä päin lukittuna niin, ettei lapsi voi itse halutessaan lähteä ulos. Liikkumisvapaus (9§) on perustuslaissa turvattu perusoikeus. Valviran ohje korostaa, että ovien sisältä päin lukitsemiseen ei ole olemassa minkäänlaista lakiperusteista oikeutusta. Lukitut ovet ovat myös turvallisuuskysymys, sillä vaaratilanteessa tulisi lasten ja henkilöstön pystyä poistumaan laitoksesta turvallisesti. (Valvira 2013b, 1–3.)

Lukkojen takana saa pitää vain lasta, joille on tehty erikseen yksilölliseen harkintaan ja Lastensuojelulain 69 §:n perustuva liikkumisvapauden

rajoittaminen. Muussa tapauksessa lapsen tulee voida yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyin vuorokausirytmien mukaisesti poistua lastensuojeluyksiköstä itsenäisesti. Rajoituksia ei voi perustella laitoksen säännöillä ja käytännöillä, vaan perusoikeuksien rajoittamisen on aina kaikissa tilanteissa perustuttava lakiin ja tilannekohtaiseen harkintaan. (Valvira 2013b, 1–3.)

3 SIJAISHUOLLON TOTEUTTAMINEN

3.1 Lasten suojeleminen ja laki

Lasten suojeleminen perustuu YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen, ja siihen ovat velvollisia koko yhteiskunta ja kansalaiset. Lastensuojelu taas on lakisääteistä toimintaa, jonka tehtävänä on valvoa lapsen edun toteutumista sekä edistää lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. (Taskinen 2010, 19–24.) Lastensuojelun tulee olla oikeudenmukaista sekä ihmisarvoa ja ihmisyyttä kunnioittavaa. Lastensuojelun tulee turvata kaikille lapsille tasa-arvoinen kohtelu yksilöinä ja tasavertaiset oikeudet, joita ei esimerkiksi lapsen tausta tai sijoitus laitokseen saa vähentää. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos i.af.)

Suomessa ensimmäinen lastensuojelulaki tuli voimaan 1936. Seuraavaa lastensuojelulakia säädettiin puoli vuosisataa, ja lopulta se hyväksyttiin vuonna 1983. Nykyinen lastensuojelulaki astui voimaan vuonna 2008. (Bardy 2009, 39.) Suomessa lastensuojelulain keskeisiä pyrkimyksiä on lapsen huollon turvaaminen kaikissa oloissa, lasten kasvuolojen kehittäminen, huoltajien tukeminen lastenkasvatuksessa, varhainen puuttuminen, lapsen edun vaaliminen, perhekeskeisyys, lapsen fyysinen ja psyykinen koskemattomuus sekä optimaalisuus kaikissa väliintuloissa ja toimissa (Mahkonen 2007, 49).

Vuonna 2008 voimaan tullut lastensuojelulaki korostaa varhaisen puuttumisen merkitystä. Ajatuksena on tuoda apu lapsen luokse hänen omiin peruspalveluihinsa (esimerkiksi kouluun) tehostetuin järjestelyin ilman että häntä määritellään lastensuojelun asiakkaaksi. Tällaista ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä tekevät kunnalliset palvelut kuten koulut, päiväkodit ja nuorisotyö. (Taskinen 2010, 32, 46.) Ennaltaehkäisevää lastensuojelua ja varhaisen tuen merkitystä korostaa myös vuoden 2015 alusta voimaan tullut uusi sosiaalihuoltolaki (Sosiaalihuoltolaki 2014).

Jos lapsen kehitys ja terveys on vaarantunut niin paljon, että häntä ei voida auttaa riittävästi pelkkien kunnan peruspalveluiden kautta, tarvitaan lastensuojelua (Heino 2009, 53). Lastensuojelun merkittäviä periaatteita on

lievimmän mahdollisen puuttumisen periaate. Perhettä tulee auttaa ensisijaisesti avohuollon tukitoimien avulla lapsen asuessa kotona, siten, että toiminta perustuu huoltajien ja 12 vuotta täyttäneen nuoren omaan vapaaehtoisuuteen. (Taskinen 2010, 69–71.)

Lastensuojelulaki määrittää lapsiksi kaikki alle 18-vuotiaat, ja nuorella viitataan laissa yleensä 18–20-vuotiaisiin. Nuorisopsykiatria määrittelee nuoruuden alkavan 12. ikävuoden jälkeen, ja näin on usein lain määritelmästä huolimatta myös lastensuojelun kentällä. (Aaltonen & Heikkinen 2009, 165.) Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt termejä lapsi ja nuori jonkin verran limittäin, mutta painottanut yli 12-vuotiaista lapsista puhuttaessa nuori-sanan käyttöä.

3.2 Sijoitus

Jos avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen turvallisen kasvun ja kehityksen takaamiseksi riittävät, tulee kysymykseen lastensuojelun sijaishuolto. Sijaishuolto tarkoittaa lapsen sijoittamista pois kotoaan avohuollon sijoituksen, kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton yhteydessä. Lapsi voidaan sijoittaa esimerkiksi vastaanottokotiin, perhekotiin tai lastenkotiin. (Taskinen 2010, 17.) Vuonna 2012 lastensuojelulakiin tulleen muutoksen (50§) myötä perhehoidosta tuli ensisijainen sijoituspaikka lapselle. Mikäli lapsen edun mukaista ei kuitenkaan ole järjestää sijaishuoltoa perhehoidossa, tulee laitoshuolto kyseeseen. (Lastensuojelulaki 2007.)

Pienten lasten kohdalla sijoitus johtuu usein siitä, että vanhemmat ovat väliaikaisesti kykenemättömiä hoitamaan lastaan. Nuorten kohdalla kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton syyt löytyvät usein myös nuoren omasta käytöksestä. Hän voi esimerkiksi olla itsetuhoinen, käyttää runsaasti päihteitä tai tehdä rikoksia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.a.) Laitoshuollon tavoitteena on taata lapselle turvallinen, kodinomainen ja virikkeitä antava elinympäristö, joka antaa mahdollisuuden yksityisyyteen ja edistää lapsen kuntoutumista, omatoimisuutta ja toimintakykyä (11 §) (Lastensuojelulaki 2007).

Joskus sijoitus kodin ulkopuolelle tehdään lastensuojelulain 37§:n nojalla. Tällöin kysymys on sijoituksesta avohuollon tukitoimena. Sijoitus avohuollon tukitoimena on tarpeen jos halutaan arvioida lapsen tuen tarvetta laajemmin, kuntouttaa lasta tai mikäli huoltaja on estynyt väliaikaisesti lapsen huolenpidon järjestämisestä esimerkiksi sairauden vuoksi. (Taskinen 2010, 72–74.) Sijoitukseen avohuollon tukitoimena vaaditaan aina huoltajan sekä 12 vuotta täyttäneen lapsen lupa. Huoltajalla säilyvät kaikki oikeudet sijoituksen aikana, jolloin huoltaja voi myös päättää sijoituksen keskeyttämisestä. Avohuollon tukitoimena sijoitettuun lapseen ei voida soveltaa lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä. (Lastensuojelulaki 2007.)

Kiireellinen sijoitus perustuu Lastensuojelulain 38 §:n. Kiireellinen sijoitus voidaan panna täytäntöön, mikäli lapsi on välittömässä vaarassa, tai muutoin kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa. (Lastensuojelulaki 2007.) Kiireellinen sijoitus on aina vakava puuttuminen ihmisen yksityisyyteen, joten sen tulee olla viimesijainen toimenpide. Kiireellisen sijoituksen aikana päätäntävalta lapsen asioista on sosiaalitoimella koskien niin lapsen olinpaikkaa kuin terveydenhuoltoakin (Taskinen 2010, 81). Kiireellinen sijoitus kestää 30 päivää, jonka aikana tulee tehdä päätös sijoituksen lopettamisesta, sen jatkamisesta tai mahdollisesta huostaanotosta (Lastensuojelulaki 2007). Kiireellisten sijoitusten määrät ovat kasvaneet 1990-luvulta alkaen merkittävästi. Kun 1990-luvun alussa kiireellisesti sijoitettujen lasten lukumäärä oli 500, oli se vuonna 2011 3900 ja vuonna 2013 4202. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 18; Kuoppala & Säkkinen 2014, 1.)

Huostaanotto (Lsl §40) on lastensuojelun kaikkein viimesijaisin keino turvata lapsen tai nuoren kasvu ja kehitys. Huostaanottoon ryhdytään vain, jos lapsen kasvuolot vakavasti vaarantavat lapsen terveyttä ja kehitystä tai mikäli lapsi itse vakavasti vaarantaa omaa terveyttään ja kehitystään esimerkiksi päihteiden käytöllä tai rikollisella toiminnalla. (Lastensuojelulaki 2007.) Huostaanotto puuttuu merkittävästi lapsen ja perheen itsemääräämisoikeuteen sekä ihmisoikeuksien turvaamaan perhe-elämän suojeluun. Huostaanottoon ryhdytään vain jos avohuollon tukitoimien ei ole katsottu olevan riittäviä lapsen tilanteen parantamiseksi tai katsotaan, että perheen tukemiseksi on jo tehty

kaikki mahdollinen. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos i.a.b.) Vuonna 2013 oli huostaan otettuna 10 735 lasta. 2013 huostassa olleiden lasten osuus koko väestön 0–17-vuotiaista oli 1 %. Huomattavasti suurempi osuus huostaan otetuista oli 16–17-vuotiaiden kohdalla – siinä vastaava luku oli 3,0 %. (Kuoppala & Säkkinen 2014, 3.)

Lastensuojelun laadulla tarkoitetaan palveluiden kykyä vastata asiakkaiden tarpeisiin vaikuttavasti, järjestelmällisesti, kustannustehokkaasti ja säännösten mukaan. Laadukas lastensuojelu parantaa tai ylläpitää asiakkaan toimintakykyä ja hyvinvointia sekä kunnioittaa asiakkaan perus- ja ihmisoikeuksia. (Lavikainen, Puustinen-Korhonen, Ruuskanen 2014, 37.) Valviran lisäksi sijaishuollon laatua ja toteutumista valvovat lapsen sijoittajakunta, kunta, johon lapsi sijoitetaan, sosiaalityöntekijät sekä aluehallintavirasto. (Taskinen 2010, 136.)

Sosiaali- ja terveysministeriön selvitysryhmän loppuraportissa Toimiva Lastensuojelu (2013:19) korostetaan lastensuojelun sijaishuollon läpinäkyvyyden ja tilivelvollisuuden lisäämistä. Selvitysryhmä toteaa, että tämänhetkinen valvontarakenne ei ole riittävä, vaan tarvitaan valtakunnallisia yhtenäisiä laadunhallintasuunnitelmia, lisää valvontaa kunnilta, kokemusasiantuntijuuden lisäämistä sekä lisäyksiä lastensuojelulakiin koskien laadunhallintaa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 63.) Uudessa sosiaalihuoltolaissa, joka tuli voimaan vuoden 2015 alussa, säädetään palvelujen laadun varmistamiseksi, että kaikkien sosiaalihuollon toimintayksiköiden tulee laatia omavalvontasuunnitelma (47§). Omavalvontasuunnitelman toteutumista on seurattava säännöllisesti ja palautetta on kerättävä sekä asiakkailta että toimintayksikön henkilökunnalta. Uudessa sosiaalihuoltolaissa säädetään myös vuoden 2016 alusta alkaen tuleva asetus henkilökunnan ilmoitusvelvollisuudesta (48§ & 49§). Siinä sosiaalihuollon henkilöstöä veloitetaan viipymättä ilmoittamaan toiminnasta vastaavalle henkilölle, mikäli havaitsee epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamisessa. Ilmoituksen saaneen toiminnasta vastaavan henkilön tulee käynnistää toimet epäkohdan tai sen uhan

poistamiseksi ja ilmoittaa asiasta kunnan sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle. (Sosiaalihuoltolaki 2014.)

3.3 Sijoitetut nuoret

Suurimmat riskit nuoren elämän kriisiytymiseksi liittyvät yleensä ongelmiin sosiaalisissa suhteissa tai sosiaalisten suhteiden puutteisiin. Erityisesti vaarassa ovat ne nuoret jotka eivät saa tukea kotoaan, esimerkiksi vanhempien päihteidenkäytön, taloushuolien tai mielenterveysongelmien takia. Toisaalta erilaiset ongelmat muodostavat helposti monisyisen ongelmakimpun, jolloin syiden ja seurauksien nimeäminen voi olla vaikeaa. Myös ylisukupolvisuus on merkittävä tekijä, sillä sosialisaatioprosessissa nuorille välittyvät perheen tavat ja toimintamallit esimerkiksi liittyen kouluttautumiseen ja päihteidenkäyttöön. (Lämsä 2009, 28–31.) Lastensuojelun tarve on 2000-luvulla lisääntynyt yhteiskunnallisten muutosten myötä. Esimerkiksi alati kasvat tuloerot ja siitä seuraava lapsiperheköyhyys, toisaalta perherakenteiden muutokset, perheiden tukiverkkojen heikkeneminen ja monikulttuurisuuden lisääminen tuovat lisää haasteita lasten ja nuorten turvalliseen kasvuun ja kehitykseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 25–26.)

Nuorilla lastensuojeluasiakkailla syy sijoitukselle voi usein löytyä omasta päihteidenkäytöstä. Päihteiden ongelmakäytöstä voi nuorten kohdalla seurata rikollisuutta, kuten ryöstöjä, varkauksia, tappeluita tai huumausainerikoksia. Maahanmuuttajataustaisten nuorten kohdalla ongelmia voi aiheuttaa kulttuurien yhteentörmäykset, ja vaikeudet löytää paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Myös mielenterveysongelmat, niin nuorten kuin vanhempien, näkyvät kipeästi lastensuojelussa. (Taskinen 2010, 8.)

Erilaiset vaikeat elämäkokemukset kuten esimerkiksi kiusatuksi tuleminen, läheisen ihmisen menetys tai väkivallankokemukset voivat haavoittaa nuoren psyykettä. Nuoret reagoivat vaikeisiin elämäkokemuksiin eri tavalla. Kuitenkin vaikeiden elämäkokemusten jättämä jälki heikentää nuoren kokemusta perusturvallisuudesta aina ainakin jollakin tasolla, ja toisinaan suurten

murheiden kanssa elävän nuoren kehitys ei etene ikätasoon nähden sopivalla tavalla. (Lämsä, Kiviniemi, Pönkkö 2009,97–98.) Mikäli nuori ei käsittele tunteitaan traumaattiseen tapahtumaan liittyen, saattaa se myöhemmässä elämässä näkyä psyykkisinä ja kehollisina tuntemuksina. (Kiviniemi 2009, 111–112.)

Tutkimuksissa syrjäytyneistä nuorista erityisenä riskiryhmänä nousevat esille huostaan otetut ja kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret. Laajan ikäluokkatutkimuksen perusteella on voitu todeta, että huostaan otetuista tai kodin ulkopuolelle sijoitetuista nuorista 60 prosenttia oli 21. ikävuoteen mennessä vailla peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Vastaavasti koko ikäryhmässä lukema oli 17 prosenttia. Sijoitettuna olleista pojista lähes 65 prosentilla oli jokin merkintä rikoksesta (muilla ikäryhmän pojilla 38 prosentilla). Neljä viidestä sijoitetusta nuoresta oli ollut toimeentulotukiasiakkaana 21. ikävuoteen mennessä, kun vastaava jakauma muissa ikäluokan nuorissa oli yksi viidestä. (Heino, Eronen, Kataja, Kestilä, Känkänen, Paananen, Pösö & Rainio 2013, 56; Kestilä, Väisänen, Paananen, Heino & Gissler 2012.)

Teini-iässä ensimmäistä kertaa sijoitetut nuoret ovat tilastojen valossa kaikkein vaikeimmin kiinnittyneitä yhteiskuntaan. (Heino ym. 2013,54–56.; Kestilä ym. 2012.) Vaikka on väärin vetää sijoitetun ja syrjäytyneen nuoren välille yhtäläisyysmerkkejä, on silti selvää että kodin ulkopuolisen sijoituksen kokenut nuori on suuremmassa vaarassa syrjäytyä tulevaisuudessa. (Heino ym. 2013,54–56.) Toisaalta on vaikea sanoa, mikä on ollut lastensuojelun rooli nuorten omien lähtökohtien erojen kasvattajana tai kaventajana. Tutkimuksessa hyvinvointiongelmien ylisukupolvisuudesta lastensuojeluasiakkaiden kohdalla todetaan, että vaikka valtaväestöön verraten huono-osaisten vanhempien sijoitetut lapset olivatkin suuremmassa vaarassa syrjäytyä, ei sijoitetun lapsen syrjäytyminen tulevaisuudessa ole itsestänselvyys. Heidän joukossaan oli myös niitä, jotka pärjäsivät elämässään hyvin huolimatta omien vanhempiensa syvistä ja vaikea-asteisista hyvinvoinnin ongelmista. (Kataja, Ristikari, Paananen, Heino & Gissler 2014. 47.) Varmaa on kuitenkin se, ettei lastensuojelu tällaisenaan ole kykeneväinen poistamaan erilaisten lähtökohtien

aiheuttamia eroja nuorten myöhemässä hyvinvoinnissa. (Heino ym. 2013,54–56.)

3.4 Arviointi- ja vastaanottolaitos sijoituspaikkana

Arviointi- ja vastaanottolaitoksella tai vastaanottokodilla tarkoitetaan sellaista lastensuojelun sijaishuollon yksikköä, jossa lapsen ja perheen kokonaistilannetta selvitetään ja arvioidaan. Arviointi- ja vastaanottolaitoksen tehtävä on yhteistyössä perheen ja lapsen verkostojen kanssa arvioida sitä, palaako lapsi kotiin sijoituksen jälkeen, vai vaatiiko tilanne lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle lyhyt- tai pitkäaikaisesti. Sijoitukset arviointi- ja vastaanottolaitokselle ovat yleensä lyhytaikaisia ja kestävät keskimäärin noin kaksi kuukautta. Sijoituksen aikana lapsen ja perheen kanssa tulee käsitellä heidän tilannettaan, tehdä kriisityötä ja yrittää löytää keinoja ratkaista lapsen kasvatukseen liittyviä pulmia. (Helsingin kaupunki i.a.)

Helsingin kaupunki on jakanut vastaanottotoiminnan kahteen osaan: lasten vastaanottotoimintaan sekä nuorten kriisityöhön ja vastaanottoon. Lasten vastaanottolaitoksia Helsingissä ovat Meripihan perhetukikeskus, Oulunkylän perhetukikeskus, Sofian vastaanottokoti sekä lukuisat vastaanottoperheet. Nuorten vastaanottolaitoksia ovat Tukinta-asema ja Pihkapuisto. Nuorten vastaanottotoiminnan asiakkaat ovat iältään 13–17-vuotiaita. (Helsingin kaupunki i.a.) Asiakkaaksi vastaanottolaitokseen tullaan perhekeskusten, lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tai sosiaali- ja kriisipäivystyksen sijoittamana. Asiakkuus perustuu aina lastensuojelulakiin ja sitä varten täytyy tehdä sijoituspäätös. (Tutkinta-aseman perehdytyspaketti 2013, 2.)

Arviointijakson aikana arvioidaan lapsen psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia, havainnoidaan lapsen toimintaa, käydään keskustelua lapsen lähiverkoston kanssa, annetaan lapselle mahdollisuus puhua häntä askarruttavista asioista sekä konsultoidaan kaikkia lapsen tilanteen kannalta oleellisia viranomaisia. Myös kaikenlainen vanhemmuuden tukeminen kuuluu arviointijaksoon merkittävänä osana. (Terveystieteiden tutkimuskeskus i.a.c.)

3.5 Rajoitustoimenpiteet lastensuojelulaitoksissa

Sijoitettujen lasten ja nuorten käyttäytyminen voi toisinaan sijaishuollon aikana olla heidän omaa kehitystään ja terveyttään vaarantavaa tai se voi toisaalta vaarantaa myös toisten henkilöiden turvallisuutta (Taskinen 2010, 158). Joissakin tilanteissa lapsen itsemääräämisoikeuden rajoittaminen on perusteltua lapsen hyvinvoinnin ja kasvun turvaamiseksi (Tornberg 2012, 225). Lastensuojelussa käytössä olevia rajoitustoimenpiteitä ovat yhteydenpidon rajoittaminen (62§), aineiden ja esineiden haltuunotto (65§), henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus (66§), omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen ja luovuttamatta jättäminen (67§), kiinnipitäminen (68§), liikkumisvapauden rajoittaminen (69§), eristäminen (70§) ja erityinen huolenpito (71§) (Lastensuojelulaki 2007).

Rajoitustoimenpiteet rajoittavat aina vakavasti lapsen perus- ja ihmisoikeuksia, ja niiden sallittavuuden arvioinnissa tulee soveltaa perustuslakivaliokunnan yleisiä rajoitusedellytyksiä. Näitä ovat lakiperusteisuus, hyväksyttävyyys, välttämättömyys, oikeasuhtaisuus, tarkkarajaisuus sekä riittävät oikeusturvakeinot. (Kamunen 2014, 92.) Rajoitustoimenpiteiden toteuttamisessa huomioitavaa on, ettei niitä saa ikinä käyttää rangaistuksena ja että aina on valittava lievin mahdollinen toimenpide. Rajoitustoimenpiteet tulee toteuttaa aina mahdollisimman turvallisesti ja lapsen tai nuoren ihmisarvoa kunnioittaen. Lisäksi rajoitustoimenpiteen käyttäminen on lopetettava heti kun se ei ole enää välttämätöntä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.aa.) Lapsen kanssa tulee myös riittävästi keskustella syistä rajoitustoimenpiteiden käytön taustalla, sekä niiden mahdollisista vaikutuksista lapsen asiakassuunnitelmassa (Taskinen 2010, 158–159).

Lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä voidaan kohdistaa ainoastaan kiireellisesti sijoitettuun, huostaan otettuun tai hallinto-oikeuden väliaikais määräyksellä sijoitettuun lapseen. Rajoituksia ei saa kohdistaa lapseen, joka on sijoitettu avohuollon tukitoimena. Rajoitustoimenpiteitä voi

toteuttaa vain sosiaalityöntekijä, laitostohtaja tai laitostohtajan osoittama laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökunta (Lastensuojelulaki 2007). On erittäin tärkeää, että rajoitustoimenpiteitä toteuttavat henkilöt ymmärtävät eron tavallisten kasvatustoimenpiteiden ja lastensuojelulakiin perustuvien, lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin puuttuvien rajoitustoimenpiteiden välillä (Valvira 2013c, 1).

3.5.1 Liikkumisvapauden rajoittaminen

Liikkumisvapauden rajoittaminen on perusoikeuksiin puuttuva rajoitustoimenpide, joka voidaan panna voimaan, mikäli lapsi jatkuvasti vaarantaa omaa terveyttään ja kehitystään omalla toiminnallaan, esimerkiksi päihteiden käytöllä, tai muulla tavoin käyttäytyy häntä itseään vakavasti vahingoittamalla tavalla (Valvira 2013b). Liikkumisvapauden rajoittamisessa lapselle asetetaan määräajaksi kieltä poistua laitoksesta tai laitoksen alueelta (Taskinen 2010, 167).

Laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi tehdä päätöksen liikkumisvapauden rajoittamiseksi seitsemän vuorokauden ajaksi. Mikäli liikkumisvapauden rajoituksen jatkaminen on edelleen tarpeen, voi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä jatkaa päätöstä enintään 30 vuorokauden ajaksi. Liikkumisvapauden rajoitusta ei voida määrätä pidemmäksi ajaksi kuin mitä lapsen tilanne välttämättä edellyttää, ja se on lopetettava heti kun sille ei enää ole välttämätöntä tarvetta. (Taskinen 2010, 167.) Koska liikkumisvapauden rajoittaminen kohdistuu perus- ja ihmisoikeutena turvattuun henkilökohtaiseen vapauteen, tarkoittaa sen toteuttaminen henkilön vapaudenriistoa. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätöksessä (Dnro 4138/2/09) todetaan, että tästä syystä liikkumisvapauden rajoituksen perusteita tulisi aina tulkita ahtaasti. (Valvira 2013c, 3.)

3.5.2 Suljetusta laitoshoidosta erityiseen huolenpitoon

Suomessa suljetun laitoshoidon perinteet ulottuvat pitkälle. Viime vuosikymmenien lastensuojelukeskustelussa on kuitenkin alettu karttamaan tämän termin käyttämistä. Tarve suljetulle laitoshoidolle tuntuu silti edelleen olevan olemassa. Erityinen huolenpito –käsite vakiintui vuonna 1998, jolloin suljetun laitoshoidon sijasta haluttiin korostaa hoidollista näkökulmaa. Erityinen huolenpito sijoittuu lainsäädännöllisesti osaksi lastensuojelun rajoituskäytäntöjä ja sen nähdään yhdistävän huolenpitoa ja rajoittamista. (Kekoni, Kitinoja & Pösö 2008, 11.)

Erityinen huolenpito tarkoittaa yli 12-vuotiaalle lapselle järjestettävää hoitoa, jonka ajaksi lapsen liikkumisvapautta voidaan rajoittaa. Erityisen huolenpidon järjestämisessä on tärkeää, että käytettävissä on moniammatillista osaamista kasvatuksen, sosiaalityön, psykologian sekä lääketieteen saralta. (Taskinen 2010, 169–170.) Taru Kekoni, Manu Kitinoja ja Tarja Pösö (2008) ovat teoksessaan Erityinen huolenpito koulukodeissa tehneet laajan selvityksen valtion koulukotien erityisen huolenpidon yksiköistä. He nostavat tutkimuksessa esille huolensa siitä, että vuoden 2007 lainsäädännön linjauksessa luotu erityinen huolenpito antaa mahdollisuuden ja oikeutuksen niin sanottuun erityisen huolenpidon varjokäyttöön. Tällöin toimitaan suljetussa laitospäristössä ilman erityisen huolenpidon pääajatusta; pyrkimystä erityiseen, intensiiviseen hoitoon ja huolenpitoon. (Kekoni ym. 2008, 151–153.)

Suomessa erityinen huolenpito käsitteenä korostaa siis huolenpitoa ja kasvatuksellisuutta. Kansainvälisesti tarkasteltuna huomataan, että erityiselle huolenpidolle ei löydy varsinaista vastinetta muissa kielissä ja kansainvälisessä keskustelussa puhutaankin lähinnä suljetusta laitoshoidosta. Useissa maissa suljettu laitoshoido nähdään rangaistuksena nuorille rikoksentekijöille. Maittain vaihtelee myös se, miten yhteiskunnassa nähdään nuoret rikoksentekijät; nähdäänkö heidän tekonsa sosiaalisena ja psykologisena oireiluna vai tarkastellaanko rikollisia tekoja tekijänsä valintoina. Eri maiden käytännöt voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään, oikeus- ja huoltomalleihin. Toisaalta aina jako ei ole niin mustavalkoinen, vaan samoihin yksiköihin saatetaan

sijoittaa nuoria sekä rikosoikeudellisin että lastensuojelullisin perustein. (Kekoni ym. 2008, 58.)

4 VALLANKÄYTTÖ LASTENSUOJELUSSA

4.1 Valtaa ja vallankäyttöä

Lastensuojeluun liittyy aina vallankäyttöä. Vallankäytöllä tarkoitetaan sitä, että valtaa käyttävä osapuoli pyrkii suuntaamaan vallankäytön kohteena olevan osapuolen toimintaa kohti vallan käyttäjän itsensä asettamia päämääriä (Alhanen 2014, 17). Vallan käsite on monitulkintainen, mutta toisaalta arkikäsitteenä jokaiselle tuttu. Yhteiskuntatieteissä valtaa on tutkittu esimerkiksi yhteiskunnan rakenteisiin liittyen kun taas sosiaalipsykologiassa ollaan oltu kiinnostuneita sosiaalisen vaikuttamisen ilmiöistä. (Kuusela 2010, 18.)

Valta ei ole yksilön tai ryhmän ominaisuus sinänsä, vaan se esiintyy sosiaalisissa suhteissa ja on riippuvainen vallan kohteesta. Ei siis voida sanoa että X:llä on valtaa, mutta voidaan sanoa että X:llä on valtaa Y:hyn nähden. Toisaalta valta ei ole muuttumatonta, vaan valtasuhteet voivat myös vaihdella. Tällöin puhutaan valtaedusta. Valtaetu tarkoittaa sitä, että X:n valta Y:tä kohtaan on suurempaa kuin Y:n valta X:ää kohtaan. (Rainio 1969, 20.) Vallankäyttöön liittyy inhimillinen kokemus vallankäytön kohteena olemisesta, vaikka toisaalta vallankäyttöä voi tapahtua myös niin, ettei vallankäytön kohteena oleva tätä itse huomaa. Vallankäyttäjä rajoittaa aina vallankäytön kohteen vapautta tehdä jotakin. Vallankäytön kohteen kannalta positiivinen valta on mahdollistavaa kun taas negatiivinen valta on rajoittavaa. (Kuusela 2010, 18–21.)

Itsemäärääminen on itse määräämistä ja kykyä harkintaan, päättämiseen ja toimintaan eli kompetenssiin. Jotta henkilö määrää itse itseään, tulee hänellä olla kompetenssi sekä valta käyttää kompetenssiaan. Henkilöä voidaan pitää itsemääräävänä silloin, kun hänen ratkaisunsa ovat autenttisia eli itsenäisesti, omaehtoisesti ja riippumattomasti tehtyjä. Autonomisuus ei tarkoita pelkästään kykyä tehdä valintoja, vaan todellinen autonomisuus on sitä, että henkilö kontrolloi itse itseään eikä ole ulkoisten tekijöiden ohjaama. Toisaalta tämä on melko ongelmallista, sillä henkilön itsemääräämisoikeuden voidaan aina nähdä olevan jollakin tapaa rajoitettu. Sitä voi rajoittaa lainsäädäntö, jonkin toisen

henkilön etu, toisten mielipiteet tai vaikkapa pakottaminen. (Tornberg 2012, 121–122.)

4.2 Lastensuojeluvallan pyrkimys on hyvä

Vaikka lastensuojeluun sisältyykin aina vallankäyttöä, nähdään lastensuojeluvallan päämäärän olevan hyvä; lapsen turvallisuuden, kasvun ja kehityksen varmistaminen. Modernissa länsimaisessa yhteiskunnassa viranomaiset nähdään merkittävimpänä valtaa käyttävänä ryhmänä. Heidät erottaa muista ryhmistä se, että heidän tulee saada valtatoimilleen julkinen ja lainmukainen oikeutus. Tämä korostuu silloin, kun viranomaiset päättävät sellaisista toimenpiteistä, joilla vaikutetaan kansalaisten vapauteen päättää omasta elämästään. Lastensuojeluun liittyy paljon interventioita eli puuttumistoimenpiteitä jotka sisältävät voimakasta vallankäyttöä ja jotka rajoittavat jokaisen kansalaisen perusoikeutta hoitaa omia asioitaan ja toimia tahtonsa mukaan. (Alhanen 2014, 17–18.)

Lastensuojelun päämääränä on auttaa, mutta toisaalta tähän kytkeytyy ajatus siitä, että auttaja on aina hierarkkisesti autettavaa jollakin tapaa ylempänä (Johansson 2013, 240). Lastensuojelun sosiaalityöntekijän valta asiakkaaseen nähden on ilmeinen, mutta toisaalta myös asiakkaalla on valta jättää kertomatta asioita tai jopa muuttella totuutta. Lastensuojelun ilmeisimpiä ja näkyvimpiä vallankäytön tilanteita voi olla vaikkapa kiireellisen sijoituksen toimeenpaneminen poliisin virka-avun saattelemana. Toisaalta valta voi olla myös huomaamaton ja piilossa olevaa, ja se voi naamioitua hyvän tahdon ja auttamisen taakse. (Boualem 2014, 34.)

Lastensuojelussa käytetty valta ja kontrolli ovat asiakkaan itsemääräämisoikeutta rajoittavia. Tällöin lastensuojelu mitätöi lapsen edun varjolla perheen ja yksilöiden oikeuden päättää omasta elämästään. (Alhanen 2014, 17–18.) Lapsen osallisuuden lisääminen lastensuojelussa eli lapsen aseman korostaminen niin tiedon tuottajana kuin tiedon vastaanottajana tarkoittaa aikuisten luopumista osasta valtaansa. Kiperä kysymys

lastensuojelussa onkin: tukeako lapsen itsemääräämisoikeutta antamalla hänelle valtaa tehdä ratkaisuja vai suojellako lasta sulkemalla hänet päätöksenteon ulkopuolelle? (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 125.)

4.3 Laitosvalta

Vaikka lastensuojeluun liittykin kokonaisuudessaan aina vallankäyttöä, voidaan lapsen laitossijoituksen ajatella lisäävän tätä vielä entisestään. Laitosvallalla on tarkoitettu sellaista oikeudellista konstruktiota, jossa on katsottu pelkästään laitokseen hakeutumisen, sijoittamisen tai pakottamisen antavan laitokselle oikeuden rajoittaa henkilön perusoikeuksia. Laitosten rajoitukset ovat usein perustuneet lainsäädäntöä alemmanasteisiin säännöksiin, esimerkiksi laitosten omiin hyväksytyihin sääntöihin ja menettelytapoihin. Tällöin laitokseen sijoitetun henkilön perusoikeussuoja on heikompi kuin tavallisella kansalaisella, vain koska hän on laitokseen sijoitettuna. (Kannala 2013, 2, 9.)

Laitosvallan käyttöä on kuvannut kanadalaissyntyinen sosiologi Ervin Goffman. Vuonna 1961 tehdyssä klassikkoteoksessa ”Minuuden riistäjät” Goffman puhuu totaalisista laitoksista. Goffmanin mukaan totaalisia laitoksia ovat esimerkiksi mielisairaalat, vankilat, orpokodit, koulukodit ja luostarit (Goffman 1961, 6). Goffmanin hypoteesi on, että totaaliset laitokset ”riistävät minuutta” ja loukkaavat ihmisarvoa. Hän nostaa esimerkeiksi tällaisesta toiminnasta muun muassa erilaiset nöyryytyksen menetelmät kuten henkilökohtaisten tavaroiden läpikäymisen ja takavarikoinnin sekä henkilökohtaisten, usein häpeällisten tietojen merkitsemisen henkilökunnan saatavilla oleviin asiakirjoihin. (Goffman 1961, 21.) Goffmanin mukaan totaaliset laitokset ovat eristetty ulkomaailmasta esimerkiksi luonnonestein tai suljetuin ovin, henkilökunnan ja asukkien välillä vallitsee tiukka kahtiajako, vuorokausi on tarkoin jaoteltu ennalta määrätyn ohjelman mukaan ja asukkaiden elämää sitovat lukuisat yksityiskohtaiset säännöt, joiden toteutumista tuetaan rangaistuksin. (Mäkelä 1997, 9.)

Laitosvalta on periaatteessa historiallinen termi, ja viimeistään vuonna 1995 uudistettujen perusoikeussäännösten (969/95) myötä sen tulisikin olla historiaa. Uusi perustuslaki kielsi ehdottomasti kaikenlaisen lakia alemmanasteisten säädösten käyttämisen perusoikeuksien rajoittamisessa. Tällöin kaikenlainen henkilön perusoikeuksien rajoittaminen on mahdollista vain silloin, kun siihen on annettu oikeus lainsäätäjän säännöksessä, eikä koskaan vain sen vuoksi, että siihen olisi sinänsä hyvä peruste tai syy. Laitosvalta-termiä käytetään nykyisin oikeuskirjallisuudessa lähinnä kuvaamaan perusoikeuksien kunnioittamisen vastakohtaa. (Kannala 2013, 28–30.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvailla arviointi- ja vastaanottolaitokselle sijoitettujen nuorten kokemuksia laitoksen sisältä päin lukituista ovista. Tutkimuskysymykseksi muodostui: Millainen on Tutkinta-asemalle sijoitettujen nuorten kokemus sisältäpäin lukituista ovista? Haluan tutkimuksella luoda kuvaa siitä, millainen kokemus nuorilla asiakkailla on lukitussa tilassa olemisesta, ja millaisia merkityksiä he antavat tälle puheessaan. Tarkastelen nuorten kokemuksia itsemääräämisen ja vallankäytön näkökulmasta.

Lastensuojelussa on viime vuosina korostettu lasten ja nuorten osallisuutta eli sitä että lapsi saa tulla kuulluksi omana itsenään ja tuoda näkemyksensä häntä koskeviin asioihin. Lasten ja vanhempien osallisuus voi auttaa myös työntekijöitä ymmärtämään lastensuojelun todellisuutta asiakkaiden näkökulmasta. (Lavikainen, Puustinen-Korhonen & Ruuskanen 2014, 18–19.) Juuri osallisuuden takia ja asiakasnäkökulmaa silmälläpitäen olen nostanut tämän tutkimuksen keskiöön nuoret ja heidän kokemuksensa. Toivon tämän tutkimuksen antavan hyödyllistä tietoa lastensuojelussa työskenteleville työntekijöille ja auttavan heitä katsomaan laitoksen lukitsemiskäytäntöjen lisäksi myös muita laitoksen sääntöjä ja tapoja kriittisin ja asiakaslähtöisin silmin.

5.2 Tutkimusmenetelmä

Tämä tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullinen tutkimus pyrkii löytämään uutta tietoa ilman tilastollisia menetelmiä tai muita määrällisiä keinoja. Tarkoituksena on ilmiön kuvaaminen ja ymmärtäminen. (Kananen 2014, 18.) Laadullisessa tutkimuksessa tutkija päättää tutkimusasetelmasta oman ymmärryksensä varassa, jolloin tutkimuksesta saatu tieto on aina subjektiivista (Tuomi & Sarajärvi 2002, 18–19.).

Koska tämän tutkimuksen tarkoituksena on keskittyä nimenomaan nuorten kokemuksiin, olen ottanut vaikutteita myös fenomenologis-hermeneuttisesta tutkimusmetodista, joka pyrkii ymmärtämään ihmisten kokemuksia. Kokemus voidaan käsittää hyvin laajasti ihmisen kokemuksellisenä suhteena omaan todellisuuteensa. Kokemus syntyy vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa. Ihminen jäsentää todellisuutta intentionaalisesti, eli siten, että todellisuus ei ole edesämme neutraalina massana, vaan että kaikki koettu merkitsee meille jotakin omien pyrkimyksiemme, uskomuksiemme ja kiinnostuksemme valossa. Juuri nämä merkitykset, jota kokemuksillemme annamme, ovat fenomenologisen tutkimuksen kohde. Fenomenologinen tutkimus ei pyri löytämään universaaleja yleistyksiä, vaan ymmärtämään jonkin alueen ihmisten senhetkistä merkitysmaailmaa. (Laine 2001, 26–27.)

5.3 Tutkimusympäristö

Tutkimus sijoittuu Tutkinta-asemalle eli ”Tutkalle”, joka on Helsingin kaupungin sosiaaliviraston arviointi- ja vastaanottolaitos. Sen tehtävänä on tukea 13–17-vuotiaita kriisi- ja ongelmatilanteissa olevia lapsia sekä heidän perheitään ongelmatilanteen yli. Kokonaistilannetta arvioidaan yhteistyössä eri moniammatillisten tahojen kanssa. (Tutkinta-aseman perehdytyspaketti 2013, 2.) Tutkinta-asemalla on kolme osastoa (Osasto 1, Osasto 2 ja Osasto 3) ja yhteensä 18 vastaanottopaikkaa (Helsingin kaupunki i.a). Tämän lisäksi Tutkinta-asema vastaanottaa päivystysluontoisesti yhdessä Pihkapuiston arviointi- ja vastaanottolaitoksen kanssa ”hatkalaisia” eli nuoria jotka ovat karkuteilla toisista laitoksista. Nämä nuoret viettävät Tutkinta-asemalla yleensä vain lyhyen ajan, joistakin tunneista muutamaan vuorokauteen. Olen rajannut nämä ”hatkalaiset” tästä tutkimuksesta pois, ja haastatellut vain arviointijaksolla olevia nuoria.

Tutkinta-asema sijaitsee Helsingin Hakaniemessä, Kallion virastotalon yhteydessä. Jokaisella osastolla on kuusi arviointipaikkaa, ja jokaisella arvioinnissa olevalla nuorella oma huone. Kaikilla kolmella osastolla on keittiöt, nuorten olohuone, wc- ja pyykkihuoltotilat sekä ohjaajien toimisto. Lisäksi kahdelta osastolta löytyy eristyshuone. Osastojen ovet ovat lukittu sähkölukoin, eikä ikkunoita

saa auki. Ohjaaja avaa nuorelle sähkölukon omalla avaimellaan nuoren poistussa laitoksesta. Jos nuorelle on määrätty liikkumisvapauden rajoitus, ei hän silloin saa poistua laitoksesta. Tapauskohtaisesti voidaan kuitenkin harkita, saako nuori liikkumisvapauden rajoituksen aikana poistua ulkoilemaan valvotusti huoltajan tai työntekijän seurassa.

Tutkinta-aseman arviointijakson aikana tehdään nuorelle suunnitelma hoidosta ja huollosta, sekä siitä lähteekö nuori jatkosijoitukseen vai palaako hän kotiin. Noin puolet nuorista palaa kotiin ja noin puolet päätyy kodin ulkopuoliseen sijoitukseen. Tutkinta-asemalle sijoitettujen nuorten elämä on aina jollakin tavalla kriisiytynyt. Asiakkaat ovat yleensä kiireellisesti sijoitettuja, mutta myös avohuollon tukitoimin sijoitettuja tai huostaan otettuja asiakkaita on. (Tutkinta-aseman perehdytyspaketti 2013, 2.)

Jokaisella Tutkinta-aseman osastolla työskentelee vastaavan ohjaajan lisäksi kuusi ohjaajaa kolmessa vuorossa. Työntekijät ovat koulutukseltaan pääsääntöisesti sosionomeja. Tämän lisäksi Tutkinta-asemalla työskentelee myös erityissosiaalityöntekijä sekä psykologi. Jokaiselle arviointijaksolle tulevalle nuorelle nimetään kaksi omaohjaajaa, jotka erityisesti vastaavat nuoren asioiden hoitamisesta. Arviointityön tukena käytetään erilaisia työmenetelmiä, kuten Euro-Adadia, Achenbachia, päihdehaastattelua sekä erilaisia omaohjaajan kanssa tehtäviä haastatteluita ja keskusteluita. Tärkeitä ovat myös työntekijöiden omat päivä- ja viikkoraportit, joissa pohditaan asiakastyötä sekä nuoren omien verkostojen kanssa pidetyt tulo-, väli- ja loppu- tai siirtoneuvottelut. Tutkinta-aseman työtä ohjaaviksi arvoiksi on määritelty asiakaslähtöisyys, vastuullisuus sekä arvostus. (Engman 2015.)

Tutkinta-asema on perustettu vuonna 1965 poliisin tarpeesta nuorille alle 21-vuotiaille rikoksenteijöille. Toimintansa alussa Tutkinta-asemaa leimasi vahvasti poliisin läsnäolo. 1970-luvulla sen toimintaa alettiin kehittää säilövästä laitoksesta kohti kasvatuksellisempaa ja hoidollisempaa suuntaa. Tutkinta-asemalla on sen toiminnan alusta lähtien ollut sisältäpäin lukitut ovet. Ensimmäisinä vuosikymmeninä toimintaa ei niinkään rajoittanut laki, vaan esimerkiksi liikkumisvapauden rajoittamisesta eli silloisista ”sisäpäivistä” päätettiin vain oh-

jaajien voimin. Tutkinta-asema on 50-vuotisen taipaleensa aikana kokenut paljon muutoksia, mutta toisaalta sen perustyö kriisissä olevien nuorten helsinkiläisten auttajana on pysynyt samana. (Jokinen 2015.)

5.4 Aineiston keruu

Olen kerännyt tutkimuksen aineiston haastattelemalla nuoria Helsingin kaupungin nuorten arviointi- ja vastaanottolaitoksella Tutkinta-asemalla. Haastatteluita varten pyysin luvan nuorelta itseltään sekä hänen huoltajaltaan (LIITE 1 & LIITE 2). Tutkimusta varten haastattelin viisi nuorta. Haastattelemanuoret olivat 13–17 –vuotiaita, heistä kaksi oli poikia ja kolme tyttöä.

Toteutin haastattelut teemahaastatteluina eli puolistrukturoituna haastatteluina, joissa olivat paikalla haastattelija ja haastateltava. Teemahaastattelu on keskustelua jossa on etukäteen määritetyt teemat, jotka haastattelija on luonut teoriaan pohjautuen. Teemat ovat kaikille haastateltaville samat, mutta vastauksia ei ole sidottu vastausvaihtoehtoihin vaan jokainen haastateltava vastaa niihin omien kokemustensa pohjalta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47.) Keräsin aineiston yksilöhaastattelujen avulla, sillä yli 10-vuotiaiden lasten kohdalla ryhmähaastattelu saattaa muuttaa vastauksia kun kaveripiirin ja sosiaalisten suhteiden merkitys korostuu (Nieminen 2010, 37). Tein haastattelut Tutkinta-asemalla, osastotilanteesta riippuen rauhallisessa tilassa, esimerkiksi neuvotteluhuoneessa tai keittiössä. Haastatteluiden kesto vaihteli 12 minuutista puoleen tuntiin. Käytin apuna haastatteluissa teemahaastattelun runkoa (LIITE 3), mutta pyrin tekemään haastattelutilanteet mahdollisimman vapaamuotoisiksi ja keskusteleviksi. Teemahaastattelun rungon rakensin käyttäen apuna teorian tietoa. Haastattelurungossa teemat olivat ”Tutkinta-asema”, ”Ovet”, ”Tunteet” ja ”Ovet auki?”. Haastattelut nauhoitettiin ja nauhat litteroitiin. Litteroitua tekstiä haastatteluista tuli yhteensä 34 sivua.

Nuorisotutkimuksessa keskeisenä nähdään ”nuorten oman äänen” esiintuominen aikuispuheen takaa. Haastattelijan ja haastateltavan nuoren välillä tulisi vallita luottamuksen ilmapiiri. Eettisesti kestävän tutkimuksen ei tulisi hankaloit-

taa nuoren elämää, eivätkä tutkimuksen tekeminen tai sen tulokset olla nuorelle vahingollisia. (Vehkalahti, Rutanen, Lagström & Pösö 2010, 14.) Tutkimuksessa tulisi ottaa huomioon myös perustuslain turvaama haastateltavien yksityiselämän suoja, eikä haastateltavia tulisi olla mahdollista tunnistaa tutkimuksesta. (Nieminen, 2010, 35.) Tästä syystä en kerro haastateltavien tarkkoja ikä, enkä liitä lainausten perään minkäänlaisia tunnistetietoja.

Tutkimusta aloittaessani oli tarkoitukseni tehdä viidestä kymmeneen haastattelua. Nuorten saaminen osallistumaan haastatteluun osoittautui kuitenkin yhdeksi tutkimusprosessin haastavimmaksi osaksi. Tutkimusta tehdessä sain tottua ”ohareihin” ja nuorten mielialan nopeisiin vaihteluihin. Haastattelun peruuntumisen syitä olivat esimerkiksi ”raivokohtaus”, se, että nuori oli jättänyt palaamatta osastolle, se, ettei haastateltavaa kiinnostanutkaan vastata kysymyksiin, tai eräässä tapauksessa nuoren suostumuksesta huolimatta hänen huoltajansa ei antanutkaan lupaa osallistua tutkimukseen. Lopulta saamani viisi haastattelua osoittautuivat kuitenkin tutkimuksen toteutumisen kannalta riittäviksi.

5.5 Aineiston analysointi

Olen analysoinut tutkimuksen aineiston sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysissä tärkeää on päättää mikä kerätyssä aineistossa on oleellista ja mihin tutkimuksella halutaan vastata. Litteroitu aineisto käydään läpi pelkistäen ja jättäen jäljelle tutkimuksen kannalta oleellinen tieto. Tämä oleellinen tieto luokitellaan ja teemoitetaan ja tämän perusteella kirjoitetaan yhteenveto. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93–94.)

Teemahaastattelurungossa teemat olivat vielä melko yleisellä tasolla. Aineistoa läpikäydessä aloin etsimään toistuvuutta ja teemoja, käyttäen selvyuden vuoksi apuna esimerkiksi eri värejä eri teemoille. Yritin löytää yhteyksiä ja säännönmukaisuuksia ilmiöiden välillä ja toisaalta tehdä vastausten välisiä vertailuja. Teemoiksi nousivat erityisesti itsemääräämisoikeuden ja vallan näkökulma, mutta toisaalta myös pohdinta mahdollisesta ovien avautumisesta. Toisinaan itsemää-

räämisoikeuden loukkaaminen ja vallankäyttö tuntuivat olevan aineistossa niin lähellä toisiaan, että niitä oli haastavaa erotella eri teemojen alle.

Aineisto on analysoitu teoriasidonnaisesti, mikä tarkoittaa sitä, että vaikka teoria toimiikin apuna analyysin etenemisessä, annetaan kuitenkin aineistolle mahdollisuus nostaa tärkeitä asioita esiin. Tällöin aineisto ei pelkästään testaa teoriaa vaan sen tehtävänä on myös avata uusia ajatusuria. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98.) Olen teemoitellut tämän tutkimuksen aineiston teoriasidonnaisesti siten, että teemat ovat nousseet aineistosta mutta ovat pohjautuneet teoriaan.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET – NUORET SULJETTUJEN OVIENTAKANA

6.1 Ovet puheeksi

Jokainen viidestä haastateltavasta osasi haastattelun alussa kertoa konkreettisen syyn siihen, miksi on Tutkinta-asemalle sijoitettuna. Kolme haastateltavaa mainitsi päihteet; *”mul on kannabiksen käyttö”, ”pilvenpolton takii”, ”huumeitten takii”*. Jaana Kivistö (2006) toteaa tutkimuksessaan, että nuoret lastensuojeluasiakkaat ovat tietoisia syistä sijoituksensa taustalla, oli syynä sitten omaan käytökseen tai perheeseen liittyvät tekijät (Aaltonen & Heikkinen 2009, 168.)

Kaikkien viiden haastattelun alussa nuoret kommentoivat Tutkinta-asemaa paikkana positiiviseksi tulkittavalla tavalla, esimerkiksi *”ei oo mikään paha paikka, ihan hyvä paikka”, ”parempi ku himas ku mul menee niin helposti sukset ristiin mutsin kaa”, ”no ei paskempi, oon ollu pahemmiski”*. Tarja Pösö (2004) tutkimuksessa Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodeista tuli myös esille vertailu ”ei hyvä, ei paha” – tyyppisesti. Myös Stanley Cohen ja Laurie Taylor (1967) ovat esittäneet, että laitoksista puhuttaessa verrataan laitosta usein johonkin toiseen tilaan. Jos vertailukohteena on keskiluokkainen koti, voi kokemus laitoksesta olla negatiivisempi, kuin silloin, kun vertailukohteena ovat esimerkiksi moniongelmainen perhe-elämä tai aikaisemmat laitossijoitukset. (Pösö 2004a, 56.) Toisaalta Tutkinta-aseman tylsyys puhututti, ja useassa vastauksessa todettiin, ettei osastolla ollessa voi tehdä muuta kuin katsoa televisiota; *”No ei tääl silleen mitenkään muuten paitsi et on vaan hiton tylsää kun ei tääl niinku tääl on vaan tv mitä kattoo joka päivä.”*

Puhuttaessa siitä, mikä Tutkinta-asemalla olemisessa on erilaista kotona olemiseen verrattuna, otti kaksi haastateltavaa viidestä itse puheeksi suljetut ovet; *”täällä ei vaan mennäkään ulos millon sä haluut vaan pitää pyytää avaimella avaamaan ovi ja tollaviisi”, ”no mä en pääse ulos”*. Toisaalta muissakin vastauksissa nousivat esille säännöt ja rajat; *”Tääl on tiukemmat säännöt”, ”tarkat ajat”* ja *”tääl on periaattees koko ajan valvontaa”*. Samansuuntaisia sääntöjä ja rajoituksia korostavia vastauksia löysivät myös Kekoni, Kitinoja ja Pösö (2008) tutkimuksessaan Erityinen huolenpito koulukodeissa. Toisaalta erona voisi sa-

noa, että Kekoni ym. (2008) tutkimuksessa kaikki haastatellut ottivat itse puheeksi suljetut ovet, kun taas omassa tutkimuksessani niin tekivät vain kaksi viidestä. Toisaalta Tutkinta-asema ei ole erityistä huolenpitoa järjestävä laitos, vaan normaalissa arjessa nuorille avataan pyydettyä ovi. Tässä toiminta poikkeaa siis jatkuvasti liikkumisvapautta rajoittavasta erityisestä huolenpidosta.

Haastatelluista kahdella oli kokemusta useammasta laitoksesta ennen Tutkinta-asemaa. Yksi haastateltavista kommentoi Tutkinta-aseman ja kodin eroa näin; *”Emmä oikeen tiä ku mä oon ollu aika kauan laitokses ni en mä muista millast oli olla himas”*. Tämä haastateltava koki myös myöhemmin haastattelun aikana kommentoinnin vaikeana, sillä hän kertoi olevansa suljettuihin oviin niin tottunut. Ylipäättään haastatteluissa korostui tottumuksen merkitys, ja useampi haastatelluista sanoi, ettei ollut ajatellut suljettuja ovia paljoa.

Nuoret olivat kuulleet suljetuista ovista ennen Tutkinta-asemalle sijoitusta sosiaalityöntekijältä tai aikaisemmin sijoitettuna olleilta kavereilta. Toisaalta osa haastatelluista piti asiaa täysin itsestäänselvyytenä; *”Täähän on laitos, et kyl se oli niinku ihan itsestäänselvyys et ovet on kiinni”*, ja toisaalta asia oli jo etukäteen mietityttänyt; *”Kyl se ahdisti”*.

6.2 Itsemääräämisoikeus

”Tää on niinku mun elämä ja mä haluisin elää mun elämän silleen miten mä sen itte määrään. (---) Ku sanotaan niinku et sä saat päättää oman elämäs et miten sä sen kuljet, mut en mä saa näköjään päättää sitä”

Tämä lainaus osoittaa nuoren kokevan, ettei hänellä ole päätäntävaltaa omasta elämästään. Hän toteaa, että jokaiselle kuuluva itsemääräämisoikeus ei kuuluukaan hänelle. Tämäntyyppinen alisteinen ajattelu toistui vastauksissa jonkin verran.

Jokaisella haastateltavalla nuorella oli kokemusta sekä liikkumisvapauden rajoittamisesta, että arjesta, jossa hänelle avataan ovi pyydettyä. Vastauksissa liikkumisvapauden rajoitus nousi selvästi esille puhuttaessa ovista. Joissakin

vastauksissa liikkumisvapauden rajoittaminen ja ilman varsinaista liikkumisvapauden rajoittamista osastolla oleminen tuntuivat myös sekoittuvan.

Toisaalta oven avaamisesta ilman liikkumisvapauden rajoitusta löydettiin myös epäkohtia. Toiset sanoivat ovet avattavan oikeastaan aina pyydettyäessä, toisaalta noin vartin sisällä pyynnöstä ja toisaalta ylipäätään kellonajasta riippuen. Epäkohtana nähtiin esimerkiksi sellaiset tilanteet, joissa nuorella oli koulun puolelta peruttu koulupäivä, eikä hän saanut laitoksen sääntöihin vedoten poistua silti laitoksesta, tai tilanteet, joissa nuori oli ruokaillut jo aikaisemmin toisaalla eikä siksi ollut nälkäinen, mutta hänen tuli silti odottaa ulospääsyä ruokailuun saakka.

Oikeastaan vain yksi haastatelluista otti kantaa siihen, ettei oven avaamatta jättämiselle ole mitään perustetta mikäli nuorella ei ole liikkumisvapauden rajoitusta. Hän koki ovien aukaisematta jättämisen lainvastaisena ja kertoi sen ahdistavan häntä. Tästä syystä hänelle oli käynyt myös huonosti: Kun hän ilman liikkumisvapauden rajoitusta olisi halunnut saada oven auki, ei näin pyynnöistä huolimatta tehty. Tästä seurasi ahdistus, joka johti ”hermojen palamiseen”, joka taas johti liikkumisvapauden rajoitukseen:

”Mut sit huonot kerrat on just tollasii mitä mä äsken selitin, koska mulla lähtee siit sit aina sellanen aika paha ahistus et mua vituttaa ja sit mä vaan ajattelen sitä koko ajan et se on ihan perseestä et mua ei päästetä ulos vaik pitäs päästää. Ni sit mä saatan just saada LVR:ää sen takii et mul palaa hermot, vaik periaatteessa kysees on niin turha asia et sen vois vaan järjestää silleen et mut päästettäs ulos, koska jos mul ei oo LVR:ää niin miksei mua päästettäs?”

Myös Tarja Pösö (2004a, 96) kertoo tutkimuksessaan suljetussa tilassa oleminen aiheuttavan joissakin haastatelluissa nuorissa aggressiivista oloa ja käytöstä. Aikaisemmassa lainauksessa nuori kertoo, että lainvastainen itsemääräämisoikeuden rajoittaminen johti tilanteeseen, jossa ohjaajat näkivät itsemääräämisoikeuden rajoittamiselle olevan lakiperusteinen oikeutus. Tämä nuoren kertomus voidaan tulkita rajoitustoimenpiteen mahdollisesti kyseenalaiseksi käytöksi. Rajoitustoimenpiteitä ei ikinä saisi käyttää rangaistustarkoituksissa, niiden käytön tulisi aina perustua lakiin, ja olla viimesijainen ja tarkkarajainen

keino. Lapsen tulee lisäksi ymmärtää syyt rajoitustoimenpiteiden käytön taustalla, ja niiden käyttö tulee lopettaa heti kun sille ei ole enää akuuttia tarvetta. (Lastensuojelulaki 2007.)

Suljettujen ovien nähtiin toisaalta tuovan myös positiivisia asioita. Matti Kai-
vosoja (1996) on esittänyt, että lastensuojelun pakkotoimenpiteitä voidaan sa-
manaikaisesti sekä vastustaa että pitää itselle hyödyllisinä ja välttämättöminä
(Pösö 2004a, 64). Nuoret nostivat esille sijoituksen ja erityisesti liikkumisvapau-
den rajoituksen tuoman mahdollisuuden pysäytykseen. Pysäytys nähtiin toisaal-
ta ulkoapäin tulevana asiana; *”mulle haluttiin pysäytystä”*, mutta toisaalta myös
itselle merkittävänä:

*”Nuori: Ja esimerkiksi nyt tääkin nyt tää pysähdys ni ties missä mä olisin
tälläkin hetkellä jos mä en olis joutunu tänne. Ja nyt oon kyllä päättäny
vahvasti etten käytä enää huumeita
Haastattelija: Okei, mistä se päätös tuli?
N: Se tuli siitä et tuli selvä pää*

Itsemääräämisoikeuteen kuuluvat vapaus ja yksilönvapaus ovat Pohjoismaisen
oikeusajattelun perusajatuksia (Törnberg 2012, 120–121). Useassa vastauk-
sessa tupakointi ja tupakalle pääsy nähtiin tärkeänä ja vapautta symboloivana
asiana. Erityisesti yksi haastatelluista nosti sen esille useassa kohtaa haastatte-
lua. Se, että ei päässyt tupakalle, oli liikkumisvapauden rajoittamisen vaikein
asia ja toisaalta *”pääsis röökille”* oli hänen mielestään paras asia mitä ovien
mahdollisesta avautumisesta voisi seurata. Myös Tarja Pösö (2004) sai tutki-
muksessaan vastaavia vastauksia, joissa korostui tupakointi vapautta symbo-
loivana asiana ja tärkeänä oikeutena. (Pösö 2004a, 45.) Haastatteluissa Tutkin-
ta-asemalle sijoitetut nuoret kokivat vapautta ja yksityisyyttä rajoittavana myös
sen, että ohjaajat pääsevät nuorten huoneisiin milloin vain. Tällöin oman rauhan
ja oman tilan saaminen koettiin vaikeana.

Jokaisella haastatelluista nuorista oli kokemusta vähintään 4 päivää kestävästä
liikkumisvapauden rajoituksesta Tutkinta-asemalla. Haastatteluissa nuorten ko-
kemukset näyttäytyivät hyvin erilaisina keskenään. Useissa vastauksissa liik-
kumisvapauden rajoittaminen oltiin nähty tylsänä mutta toisaalta neutraalina
asiana; *”Emmä tiä mä vaan nukuin”*, *”Ei tää muuten niinku mitenkään haittaa*

paitsi et tääl on vaan niin tylsää”. Toisissa vastauksissa liikkumisvapauden rajoittaminen kuitenkin näyttäytyi huomattavasti voimakkaampana, ahdistavana kokemuksena:

”Mä ahistuun aika pahasti ja sit mä niinku itkin jonku viikon tääl koska mä en päässy ulos ja se oli vaan tosi ahistavaa. Niinku tietää silleen et en mä pääse ulos täält mistään suunnasta, ja noit ikkunoitkaan ei saa ees auki. Ja täält ei saa mitään raitist ilmaakaan.”

”No se viikko ni mulla meinas seota pää siinä. Jos mul on silleen et mä tiin et mä en pääse viikkoon pois ni mä saan sellasii, tai niinku mä jään jumittaa siihen samaan mielentilaan et ”mä en pääse pois, mä en pääse pois” ni se käy sit ihan sairaan rankaks koska se alkaa sit heti aamust se ahistus ettei pääse pois, sillee. Mut must sillon aina tuntuu et tääl on jotenkin hirveen tunkkanen ilma ja tuntuu ettei saa henkee kunnolla.”

Kiinnostava yhteys näiden kahden haastatellun nuoren kommentoissa on raikkaan ilman puute, se *”ettei saa henkee kunnolla*”. Tämän voi tietysti halutesaan tulkita viittaavan sisäilmaongelmiin, mutta toisaalta myös esimerkiksi keuhollisiin tuntemuksiin suljetussa tilassa olemisesta. Merkittävä ero oli siinä, että nuoret, joilla oli aikaisempaa kokemusta lastensuojelulaitoksista, suhtautuivat liikkumisvapauden rajoitukseen huomattavasti neutraalimmin kuin ne, joille liikkumisvapauden rajoitus oli uudempi asia. Ylipäätään tottumuksen merkitys korostui tässäkin.

”H: Muistatsä vielä kun sä olit ekaa kertaa LVR:llä?

N: No joo, sillon se tuntu siltä vähän et otti mahasta et voi hitsi, mut ei se enää niinku mitään”

Yksi haastatelluista otti kantaa liikkumisvapauden rajoituksen haitoista sellaiselle nuorelle, jolla on todettu ongelmia mielenterveydessä:

”Se pitäis ottaa huomioon et jos jollekin annetaan pitkä LVR ni siin oikeesti pitäis ottaa se mielenterveys huomioon, et jos joku jolla on pahoja ahistus- tai masennusongelmii ni se oikeesti aiheuttaa pidemmän päällekin niinku haittaa, et sitä pitäis miettii, et pitäis olla silleen et LVR:ä saatettais vähentää tai jotain sinne päin, koska esim se viikko oli mulla ihan liikaa. (---) Sitä pitäis ajatella vähän silleen et sitä vois niinku ennaltaehkästä silleen et jos huomaa et jollain niinku oikeesti rupee sekoo nuppi, ni pitäis rupee miettii et pitäisköhän sitä LVR:ää vähentää tai pitäiskö se perua”

Tämä kannanotto on perusteltu, sillä rajoitustoimenpiteitä tulisikin määrätä yksilöllistä harkintaa käyttäen lapsen ihmisoikeudet sekä erityistarpeet huomioon ottaen. Itsemääräämisoikeutta rajoittavaa liikkumisvapauden rajoitusta (69§) ei voida määrätä pidemmäksi aikaa kuin mitä lapsen tilanne välttämättä akuutisti edellyttää ja se on lopetettava heti kun välitön tarve on poistunut. Rajoitustoimien tulee olla lakiperusteisia, oikeasuhtaisia, ja ne tulee toteuttaa aina yksilöllistä harkintaa käyttäen, lapsen ihmisarvoa kunnioittaen. (Lastensuojelulaki 2007.)

Keinona selviytyä liikkumisvapauden rajoittamisesta nousi esille erilaisten ”pakosuunnitelmien” tekeminen (Kuten liitteessä LIITE 4, jossa tämän tutkimuksen tekemiseen liittymätön nuori on paennut lasioven läpi). Pakosuunnitelman tekeminen tuntui tuovan helpotusta oloon ja toteuttamattomanakin auttavan ahdistukseen.

”N: No siis kyl tääl nyt pääsee ikkunoist ulos ja ikkunat saa irti seinist ja muuta, toisaalta mul on aina ollu kaikki jännät keinot

H: Ootsä miettiny noit asioit paljon?

N: Oon mä LVR:s miettiny(---)

H: Auttoks sua se et sä suunnittelit miten sä pääset täältä pois?

N: Autto, koska mä tiesin et mul on ainakin niinku jonkinlainen varasuunnitelma”

6.3 Valta

Itsemääräämisoikeus ja valta liittyvät läheisesti toisiinsa. Valtaa käyttävä osapuoli rajoittaa vallankäytön kohteena olevan osapuolen vapautta ja itsemääräämisoikeutta. (Kuusela 2010, 18–21.) Tarkasteltaessa nuorten haastatteluja erityisesti vallan näkökulmasta, nousevat esille ilmaukset, joista tulee ilmi, ettei nuori koe olevansa ikään kuin ”itsensä herra”. Tällaisia ilmauksia ovat esimerkiksi ”mulle haluttiin”, ”mut siirretään” ja ”mulle etsittiin”. Nuori on ikään kuin omassa elämässään objektina, eli tekemisen kohteena, sen sijaan että olisi subjekti eli tekijä. Tällöin nuori ei sano: ”siirryn” vaan hän sanoo: ”minut siirretään”.

Nuoret puhuivat osastolla olemisesta useassa kohtaa sääntöjen, rajojen ja valvonnan kautta. Haastateltujen nuorten puheessa auktoriteetin asemassa toistuivat ”ne”. Näin voitiin päätellä esimerkiksi tämän tyyppisistä ilmauksista; *”ne ei kuuntele mua”* *”meet niitten mukaan”* *”ne ei niinku luota muhun”* ja *”noi sano”*. ”Ne” viittaa Tutkinta-aseman ohjaajiin ja toisaalta sosiaalityöntekijöihin, toisaalta ”niitä” olivat *”sosiaalivirastot”* tai *”tää joku kansanlaitos”*. ”Ne” luovat sääntöjä ja rajoja, ja ”niiden” mukaan kulkemisessa on etunsa:

”N: Mut kyl tääl sit asiat sujuu jos meet niitten mukaan. Et sä saat ite valita et onks tää helvetti vai paratiisi. Periaattees.

H: Mitä sä tarkoitat? Tai niinku tavallaan et...

N: No silleen et sul on paljon paremmat oltavat täällä et jos sä niinku meet näitten mukaan. Ja eikä se ees oikeesti oo niinku paha. Ku kaikki niinku aina alkaa mellakoimaan ja niinku heti et ”en mä haluu tehdä tota jos sä noin sanot”. Mut oikeesti niinku se on vaan paljon parempi, pääset paljon helpommal.”

Haastatteluissa nousi esille oman asenteen merkitys suljettuihin oviin ja erityisesti liikkumisvapauden rajoitukseen liittyen; *”Et moni nuori voi ottaa itkupotkuravarit mut sekään ei auta, ennemmin sitä ottaa rennommin, rennolla asenteella vastaan”*. Ylipäätään haastatteluissa tuli useaan otteeseen esille se, että valtaan alistuminen kannattaa, sillä siitä tulee vähiten seurauksia. Näin päätteli tutkimuksessaan myös Tarja Pösö (2004, 90), joka kertoo haastateltavien todenneen, että helpoimmalla pääsee jos on hiljaa ja hymyilee, eikä kerro todellisia ajatuksiaan.

Kysyttäessä miltä tuntuu pyytää ohjaajaa avaamaan oven, vaihtelivat vastaukset kovasti. Toisaalta tätä ei pidetty kovin erityisenä; *”Tottunu”*, *”Ei se nyt mitään suurempii tunteita mussa herätä”*, toisaalta vähän erityiseltä; *”No aika tyhmä olo”*, *”No on se vähän outoo”* ja toisaalta; *”Eristetyltä. Silleen et on niinku ulkona muusta maailmasta”*.

Tutkinta-asemalla suljettujen ovien takana olemista verrattiin nuorisovankilaan; *”tuntuu et olis jossain nuorisovankilassa”* tai vankilaan; *”vankilathan on sitä varten et siellä on ovet kiinni et sieltä ei lähetä”*, sekä Nuortenpsykiatrisella akuutti-osastolla B1:llä olemiseen; *”ihan ku mä oisin jossai, jollai B1:llä”*. Laitokseen

suljettujen ovien taakse sijoittamista pohdittiin myös vastaavassa tilanteessa olevien aikuisten kohdalla:

”No onks muka oikein sulkee joku jonnekin? Ei. (---) No ei aikuisiikaa suljeta mihinkää, paitsi vankilaa, mut ei niit ikinä mihinkään laitokseen suljeta jos ne on tehny jotai”

6.4 Avoimet ovet?

Haastatteluissa kävimme nuorten kanssa läpi myös mahdollista ovien avautumista. En puhunut haastattelutilanteessa Valviran ohjeistuksesta liittyen ovien lukitsemiskäytäntöihin, vaan keskustelimme ovien mahdollisesta avautumisesta hypoteettisesti, miettien mikä silloin muuttuisi. Yhden haastateltavan mielestä tunnelma muuttuisi kokonaan, eikä olisi enää rajoittava, toinen totesi, että *”lapset jotenki silleen rauhottuis”*. Avoimien ovien osastolla tunnelma olisi *”rennompi”* ja *”tulis ehkä helpompi olla”*, vaikka toisaalta toisten mielestä taas oikeastaan mikään ei muuttuisi, vaan olotila osastolla olisi samanlainen.

”Hatkoja” eli luvattomia laitoksesta poistumisia ovien avautumisen seurauksena nuoret pohdiskelivat kovasti. Kaikki haastatellut epäilivät että ”hatkojen” määrä lisääntyisi merkittävästi. Yksi epäili ettei Tutkinta-asemalla enää olisi kukaan nuori, ja ainakin liikkumisvapauden rajoituksella olevien nuorten ”hatkaan” lähtemisestä oltiin melko varmoja. Toisaalta mielenkiintoista oli, että useammassa vastauksessa toistui ”muut lähtis, minä en” –tyyppinen ajattelu. Neljässä haastattelussa viidestä todettiin että muut nuoret lähtisivät ”hatkaan”, mutta haastateltava ei itse lähtisi. Ja jos hetkellisesti lähtisikin, niin palaisi varmasti pian takaisin. Tupakoinnin merkitys korostui myös tässä:

”No mä kävisin tupakal, mut en mä täältä lähtis minnekään, koska mä tietäisin et siit tulis vaan lisää paskaa niskaan. Ei siin olis mitään järkee.”

Avoimeen tilaan saattaisi vastausten perusteella olla helpompi tulla, kun tietäisi, että sieltä pääsisi pois halutessaan:

”Miks mun pitäis lähtee karkuun koska mul on ovet auki et mä pääsen ulos ja sisään millon mä haluan?”

”Kyl siin tulis niinku vapautuneempi olo et mielummin ehkä tulis tänne ku tietäs et pääsee kuitenkin ulos jos halua.”

Erityisesti tässä avointen ovien pohdinnassa nuorten vastaukset olivat melko epäjohdonmukaisia, ja saman vastaajan mielipiteet saattoivat vaihdella jopa laidasta laitaan haastattelun aikana. Toisaalta koska vain yksi haastateltavista kertoi miettineensä asiaa edes vähän aikaisemmin, vastaukset olivatkin enemmän tajunnanvirtaa, uuden ajatuksen pohdiskelua. Tämä on kuitenkin tutkimuksen kannalta merkittävää; nuoret eivät ole ajatelleet suljettuja ovia paljoa, eivätkä erityisesti ovien mahdollista avautumista. Heille sisältäpäin lukitut ovet ovat itsestäänselvyys.

7 LOPUKSI

7.1 Pohdinta

Tutkimuksen syntyyn keskeisenä vaikutti ristiriita Valviran ohjeistuksen (2013), ja vallitsevan käytännön välillä. Nuorten vastauksissa korostui suljettujen ovien kohdalla erityisesti liikkumisvapauden rajoitus. Se puhututti huomattavasti enemmän kuin sisältäpäin lukitut ovet normaalissa laitossarjessa. Usealle vastaajalle laitoksen lukitut ovet olivat itsestäänselvyys, joita ei ollut tullut edes ajatelleeksi aikaisemmin. Oikeastaan vain yksi haastateltavista otti kantaa siihen, että ovien avaamatta jättäminen ilman liikkumisvapauden rajoitusta on lainvastaista. Hän puhui tässä kohtaa siis nimenomaan laista. Muut nuoret eivät tuntuneet tietävän itsemääräämisoikeuteen kuuluvan liikkumisvapauden lakiperusteisuudesta paljoakaan.

Vaikka ovi-asia puhututti lähinnä liikkumisvapauden rajoituksen kannalta, löytyi sisältäpäin lukituissa ovissa ilman liikkumisvapauden rajoitustakin ongelmia. Ongelmana nähtiin ovien avaamatta jättäminen laitoksen sääntöihin vedoten tilanteissa, jossa lakiperusteisesti nuori olisikin voinut lähteä. Tällaisia tilanteita olivat esimerkiksi ne, ettei nuori ollut nälkäinen ja hänen tuli odottaa ruokailua päästäkseen ulos, sekä koulun puolelta peruttu koulupäivä, jonka aikana nuori ei saanut lupaa lähteä ulos osastolta. Toisaalta joidenkin nuorten haastatteluista ei voinut tulkita minkäänlaista itsemääräämisoikeuden loukkaamisen kokemusta silloin, kun nuorelle ei ollut määrätty liikkumisvapauden rajoitusta. Heidän mielestään ovet oli avattu aina, kun he olivat sitä ohjaajalta pyytäneet.

Aikaisemmin mainittuja tilanteita, joissa ovia ei ole avattu vain laitoksen sääntöihin vedoten, voidaan tarkastella vallan, ja erityisesti laitostavallan avulla. Laitostavallalla tarkoitetaan henkilön perusoikeuksien rajoittamista vain sillä perusteella että henkilö on sijoitettu laitokseen (Kannala 2013, 2). Tämän tutkimuksen aineiston perusteella oviin liittyviä itsemääräämisoikeuden rikkomuksia tapahtuu jonkin verran. Tämä voidaan tulkita laitostavallaksi, sillä tällaisia toimia perustellaan yleensä laitoksen omilla säännöillä ja käytännöillä. Tällöin periaat-

teessa historiaan jäänyttä laitოსvaltaa voidaan yhä edelleen pitää ajankohtaisena ja käytännössä ilmenevänä asiana.

Koska nuorten tietämys omista oikeuksistaan on vähäistä, tulisi lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan lastensuojelulaitoksen työntekijän olla nykyistä tietoisempi lapselle kuuluvista lakiperusteisista oikeuksista, ja valvoa niiden toteutumista kaikissa toimissaan. Sosiaali- ja terveysministeriön selvitysryhmän loppuraportissa *Toimiva lastensuojelu (2013:19)* tuodaan esille, että lastensuojelun asiakkailta ei yleensä ole lainkaan tietoa siitä, miten he voisivat puuttua huonoon kohteluun ja epäkohtiin. Valituksia vastaanottavat eduskunnan oikeusasiamies ja aluehallintovirasto olivat sijoitutuille nuorille käytännössä täysin tuntemattomia asioita. (Lavikainen, Puustinen-Korhonen & Ruuskanen 2014, 62.) Lisää tietoa lastensuojelun sijaishuollon asiakkaan oikeuksista tarvitsisivat sijoitetuttujen nuorten lisäksi myös lastensuojelulaitosten työntekijät. Myös kaikenlaisen sijaishuollon valvonnan lisääminen omavalvonnan ja esimerkiksi kokemusasiantuntijuuden kautta on tärkeää, sillä siten voidaan löytää jopa vuosikausia toistuneita epäkohtia, ja puuttua niihin.

Tässä tutkimuksessa esille nostetut valta ja vallankäyttö näkyivät nuorten kokemuksissa jonkin verran. Tulkitsin nuorten puheesta ilmaisuja jotka osoittivat että he kokevat vallan päättää heidän asioistaan olevan jollakin toisella taholla. Tämän tahon voidaan ajatella olevan lastensuojelu tai toisaalta myös lastensuojelulaitoksen työntekijät. Valta-asetelma on melko ilmeinen; ohjaaja – nuori, lastensuojelun työntekijä - lastensuojelun asiakas, se kenellä on avaimet – se kenellä ei ole avaimia. Oleellinen on toisaalta myös aikuinen – lapsi –asetelma. Lapsen itsemääräämisoikeutta rajoittaa se, että hänellä on myös erityisoikeuksia. Lapsella on oikeus saada aikuisilta suojelua ja hoivaa. (Mahkonen 2007, 71–75.)

Lastensuojeluun liittyvä valta ja itsemääräämisoikeus liittyvät läheisesti toisiinsa. Kysymys on tuesta ja kontrollista – lastensuojelu käyttää valtaa eli kontrollia lapsen suojelemiseksi ja tueksi, jottei hän tee esimerkiksi ”väriä valintoja”. Nykyisen lastensuojelulain uudistuksia on ollut lasten osallisuuden lisääminen (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 118). Nuoren osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden

lisääntyessä aikuinen siirtää nuorelle valtaa päättää omista asioistaan. Kuitenkin rajan vetäminen siihen, missä määrin nuori tarvitsee itsemääräämisoikeuden lisäämistä ja missä määrin aikuisen on nuoren oman turvallisuuden lisäämiseksi sitä vähennettävä, on lastensuojelun vaativa tehtävä.

Pohdittaessa mahdollisesti avautuvia ovia melkein jokaisessa haastattelussa tuli ilmi ajatus siitä, että muut lähtisivät karkuteille, mutta nuori itse ei. Ovien avautumisen tuoma nuoren itsemääräämisoikeuden lisääntyminen saattaisi auttaa tätä ottamaan vastuuta omista toimistaan. Tällöin valta päättää omasta itsestä ja liikkumisesta olisikin lastensuojelulaitoksen työntekijän sijasta nuorella. Tässäkin kohtaa liikkumisvapauden rajoituksesta puhuminen korostui – nuoret puhuivat mahdollisesta ”hatkaan” lähdöstä lähinnä liikkumisvapauden rajoituksen aikana. ”Hatkaan” lähdöstä ei puhuttu tilanteessa, jossa nuorella ei ole liikkumisvapauden rajoitusta, eli normaalissa laitosarjessa. Tällöin nuoret kokivat, että ilmapiiri olisi rennompia ja toisaalta mahdollisesti tulevansa silloin osastolle mielummin. Yksi nuori totesi taas, ettei ovien aukaisemisen seurauksena mikään varsinaisesti muuttuisi.

Nuoret nostivat liikkumisvapauden rajoituksen selkeästi esille puhuttaessa sisältäpäin lukituista ovista. Nuorten kokemukset liikkumisvapauden rajoituksesta olivat keskenään hyvin erilaisia. Toiset ajattelivat sitä tylsänä television katseluna kun taas toisille se saattoi olla hyvinkin ahdistava kokemus. Itse jäin miettimään erityisesti yhden haastateltavan puhetta mielenterveysongelmien huomioidmisesta liikkumisvapauden rajoituksen järjestämisessä ja toisaalta kuvauksia liikkumisvapauden rajoituksen aiheuttamasta ahdistuksesta. Näissä puheissa nuori kokee liikkumisvapauden rajoituksen rangaistuksena. Ajatteli nuori liikkumisvapauden rajoituksen sitten tylsänä tai ahdistavana, tuli useassa kohtaa ilmi, ettei nuori itse löytänyt sille oikeutusta. Viikosta televisiota katsellen ja Play Stationia pelaten tai sängyssä raikasta ilmaa kaivaten tuskin on työskentelyn kannalta paljoa hyötyä. Nuorten kokemuksissa ei noussut esille mikään työskentelymuoto liikkumisvapauden rajoituksen aikana. Liikkumisvapauden rajoitus ei siis tämän aineiston perusteella vaikuttanut kovin harkitulta saatikka tehokkaalta työskentelytavalta.

Keräämäni aineiston perusteella liikkumisvapauden rajoituksen lakiperusteisten ohjeiden toteutumisessa liikutaan toisinaan harmaalla alueella. Jos rajoitustoimi aiheuttaa ahdistusta ja jopa mielenterveyden ongelmien syventymistä, tulisi sen keskeyttämistä tai ylipäättään toteuttamista harkita. Huomionarvoista on myös se, että vaikka haastattelemillani nuorilla oli hyvin erilainen tausta, oli heillä jokaisella kokemusta liikkumisvapauden rajoittamisesta. Vaikka varmasti onkin tilanteita, joissa liikkumisvapauden rajoittaminen on nuoren kasvun ja kehityksen turvaamiseksi hyvä ratkaisu, on tässä vaarana, että liikkumisvapauden rajoitus määrätään laitoksessa nuorelle ikään kuin tottumuksesta ilman yksilöllistä harkintaa.

7.2 Tutkimuksen toteuttamisesta

Itsemääräämisoikeus valikoitui tutkimuksen teemaksi jo varhaisessa vaiheessa, sillä se liittyi Valviran ohjeistukseen. Luontevasti teemaksi nousi myös valta, jonka liittyi itsemääräämisoikeuden rajoittamiseen sekä ohjaaja – asiakas -asetelmaan läheisesti. Itsemääräämisoikeus ja valta tuntuivat tutkimusta tehdessä liittyvän yhä enemmän toisiinsa.

Aineiston keruu –vaihe osoittautui melko haastavaksi, sillä nuoria oli vaikea saada osallistumaan tutkimukseen. Tämä toisaalta sai miettimään myös sitä, miten haastateltavat lopulta valikoituivat tutkimukseen. Näkemykseni mukaan tietyn kaltaiset nuoret, ehkä muutenkin enemmän laitoksen työntekijöiden kanssa yhteistyössä olevat, suostuivat haastatteluun, ja siten kenties jyrkimmät mielipiteet saattoivat jäädä pois tutkimuksesta.

Jotta tutkimastani ilmiöstä saataisiin tietoa vielä laajemmin, ehdotan jatkotutkimusideana jo Tutkinta-asemalta (tai toisesta arviointilaitoksesta) lähteneiden nuorten haastattelemista. Tällöin voitaisiin tarkastella sitä, minkälaisia merkityksiä sijoitetut nuoret antavat suljetuille oville myöhemmin elämässään. Tähän innoittaa myös Kekoni ym. (2008) teoksessa Erityinen huolenpito koulukodeissa, sillä he tutkivat sekä parhaillaan sijoitettuna olevia että jo kotiutuneita nuoria. Tuloksissa tuli ilmi, että jakson aikana nuorten kokemukset olivat melko negatiiv-

visia ja keskittyneitä rajoituksiin kun taas sijoituksen jälkeen tehdyissä haastatteluissa nousivat esille enemmän näkökulma pysähtymisestä ja rauhoittumisesta. (Kekoni ym. 2008, 68.)

7.3 Tutkimuksen eettisyydestä ja luotettavuudesta

Haastatteluiden toteutumisen vaikeus nosti esille myös tutkimuseettisiä ongelmia. Tutkimukseen osallistuvan nuoren itsemääräämisen toteutumisen kannalta on tärkeää, että hän päättää osallistumisesta tutkimukseen itse. Erityisesti tätä periaatetta tulisi korostaa silloin, kun tutkintaa tehdään viranomaistoiminnan yhteydessä. On tärkeää, ettei tutkittavalle tule tunnetta mahdollisesta sanktiosta mikäli hän ei halua osallistua tutkimukseen. (Kuula 2006, 61, 108.) Onko tällöin jo kevytkin suostuttelu tai asiaan toisen kerran palaaminen eettisesti arveluttavaa?

Toisaalta tutkittavien motiiveja osallistua tai olla osallistumatta tutkimukseen on välillä vaikea löytää (Kuula 2006, 155). Tämän tutkimuksen kannalta oleellista oli myös tutkittavien nuorten elämäntilanteen kriisiluontoisuus ja nopeat muutokset. Siksi muutaman nuoren kohdalla tein ratkaisun kysyä halua osallistua haastatteluun esimerkiksi viikon kuluttua uudelleen, yrittäen kuitenkin kuulostella tilannetta ja varmistaa, ettei nuorelle tule tunnetta pakottamisesta.

Tutkimukseen osallistuneiden nuorten yksityisyydensuoja mietitytti tutkimusta tehdessä. Koska Tutkinta-aseman työntekijät toimivat tutkimuksessa apuna haastateltavien saamisessa, tiesivät he siis luonnollisesti ketkä nuoret osallistuivat tutkimukseen. Vaikka yritin toteuttaa tutkimuksen yksityisyydensuojaa kunnioittaen jättäen pois kaikki tunnistetiedot, voi olla vaarana, että joistakin lainauksista voisi työntekijä nuoren tunnistaa. Toisaalta sijoitus Tutkinta-asemalla on lyhytaikainen, ja tutkimuksen julkaisun aikaan ovat haastatellut nuoret jo jatkaneet Tutkinta-asemalta eteenpäin. Tällöin tutkimuksen ei enää pitäisi vaikuttaa nuoren ja työntekijän suhteeseen mitenkään.

Eräs tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttanut seikka oli haastateltavien määrä. Tutkimusta suunniteltaessa toiveena oli saada haastateltavia viidestä kymmeneen. Toisaalta lopulta saamani viisi haastattelua olivat melko hyvä läpileikkaus Tutkinta-aseman asiakaskuntaan ja ne nostivat esille tarkasteltavan ilmiön eri puolia. Myös sukupuolijakauma, kaksi poikaa ja kolme tyttöä, oli tutkimuksen kannalta hyvä. Aineiston määrä ei ollut suuri, mutta se tuntui olevan riittävä antamaan kuvaa nuorten suljetuille oville antamista merkityksistä.

7.4 Ammatillinen kasvu

Tämän opinnäytetyön tekeminen on opettanut entisestään pohtimaan sosiaalialan työtä ja sen takana olevia periaatteita eettisesti ja asiakaslähtöisesti. Sosionomin kompetensseissa mainitaan, että sosionomin tulisi pystyä ammatin edellyttämään eettiseen reflektioon (Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2010, 2). Opinnäytetyöprosessi on ollut pitkä ja vaihteleva, ja tuleva valmistuminen on nostanut pintaan paljon ammatillista pohdintaa. Tutkimusta tehdessä lastensuojelun kenttä on alkanut näyttää yhä vaativammalta, ja viimeistään nyt harhaluulo pelkän hyvän tekemisestä on kadonnut. Joidenkin sijaisvuorojen tekemisen Tutkinta-asemalla opinnäytetyön tekemisen aikaan koin jopa haasteellisena. Huomasin, että olen alkanut katsomaan toimintaa itsemääräämisoikeuden ja vallankäytön näkökulmasta, enkä aina pidä näkemästäni. Olen oppinut ymmärtämään sitä, kuinka toisinaan hyvän tekemisen taakse lakaistulla toiminnalla voikin olla negatiiviset vaikutukset.

Ymmärrän myös yksittäisen työntekijän mahdollisuuden vaikuttaa, mutta toisaalta aseman johtajan ja organisaation määräysten alla. Toivon, että en työelämässä menettäisi kykyä henkilökohtaiseen eettiseen harkintaan. Sosionomin kompetensseissa mainittu kyky reflektiiviseen, tutkivaan ja kehittävään työtöteeseen voi auttaa pitämään silmät auki myös mahdollisille epäkohdille, jota tulevaisuuden työelämässä tulen kohtaamaan. (Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2010, 2.)

Sosionomin kompetensseissa mainittua tutkimuksellista osaamista ja uuden tiedon tuottamista on tämän opinnäytetyön toteuttaminen opettanut rutkasti. Entistä tutummaksi on tullut myös tiedon etsiminen työn tueksi esimerkiksi kirjallisuudesta, aikaisemmista tutkimuksista ja laista. (Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2010, 2–3.) Tämä prosessi on opettanut kärsivällisyyttä ja pitkäjänteistä työtettä. Laajojen kokonaisuuksien hahmottaminen ja toisaalta yksityiskohtiin paneutuminen ovat taitoja, joita sosionomi tarvitsee työssään.

7.5 Jälkikirjoitus

Kun olin jättänyt opinnäytetyön esitarkastukseen, lähetin tekstin luettavaksi Tutkinta-aseman johtajalle, johtavalle ohjaajalle ja vastaaville ohjaajille. Sain kuulla, että Tutkinta-aseman oviin tehdään toukokuun 2015 aikana muutostyöt, niin että ovet voidaan pitää jatkossa joko auki tai kiinni. Osastotilanne tulee vaikuttamaan siihen, pidetäänkö ovet lukossa vai ei. Myös välitöntä asiakastyötä ja toiminnallisuutta nuorten arviointijaksolla yritetään lisätä, muun muassa lisäämällä rakenteita nuorten päivän kulkuun. Tutkinta-asemalla arvioitiin, että tämän tutkimuksen esille nostamaa kokemustietoa voidaan hyödyntää työn sisällöllisessä kehittämisessä.

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna & Heikkinen, Alpo 2009. Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino, 165, 168.
- Alhanen, Kai 2014. Vaarantunut suojeluvalta, tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy, 17–18.
- Bardy, Marjatta 2009. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino, 31,39.
- Boualem, Päivi 2014. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä vallasta. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro Gradu työ.
- Engman, Ulla 2015. Sähköpostihaastattelu 22.5.2015.
- Goffman, Erving 1961. Minuuden riistäjät. Tutkielma totaalisista laitoksista. Uudistettu laitos 1997. Lohja: Marraskuun liike, 6, 21.
- Heino, Tarja 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino, 53.
- Heino, Tarja; Eronen, Tuija; Kataja, Kati; Kestilä, Laura; Känkänen, Päivi; Paananen, Reija; Pösö, Tarja & Rainio, Anna Pauliina 2013. Suojassa, syrjässä selvinneenä – huostaan otetut ja sijoitetut lapset Suomessa. Teoksessa Reivinen, Jukka & Vähäkylä, Leena (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Tallinna: Gaudeamus, 54–56.
- Helsingin kaupunki i.a. Vastaanotto toiminta. Viitattu 7.4.2015. <http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/lapsiperheiden-palvelut/lastensuojelu/nukri/vastaanottoyksikot/>
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino, 47.

- Hotari, Kaisa-Elina; Oranen, Mikko & Pösö, Tarja 2009. *Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino, 125.*
- Johansson, Frank 2013. *Hyvän tekeminen ja valta. Teoksessa Johansson, Frank (toim.) Hyvän tekeminen ja valta. Tallinna: Gaudeamus, 240.*
- Jokinen, Matti 2015. *Haastattelu Tutkinta-asemalla 24.2.2015.*
- Kamunen, Johanna 2014. *Lapsen asema erityisen huolenpidon järjestämisessä. Lapin yliopisto. Julkisoikeus. Pro Gradu –työ, 92.*
- Kananen, Jorma 2014. *Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 18.*
- Kannala, Pieti 2013. *Laitosvallasta lapsen perusoikeuksien ja oikeusturvan toteuttamiseen lastensuojelulaitoksissa. Helsingin yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta; Pro Gradu -työ, 2, 9, 28–30.*
- Kataja, Kati; Ristikari, Tiina; Paananen, Reija; Heino, Tarja & Gissler, Mika 2014. *Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014):1, 47.*
- Kekoni, Taru; Kitinoja, Manu; Pösö, Tarja 2008. *Eriytyinen huolenpito koulukodeissa. Helsinki: Valopaino Oy, 11, 68, 151–153.*
- Kestilä, Laura; Väisänen, Antti; Paananen, Reija; Heino, Tarja & Gissler, Mika 2012. *Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012):6.*
- Kiviniemi, Liisa 2009. *Nuorten omat kokemukset psyykkisestä pahoinvoinnista ja paranemisesta. Teoksessa Lämsä, Anna-Liisa (toim.) Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva: PS-kustannus, 111–112.*
- Kuoppala, Tuula & Säkkinen, Salla 2014. *Lastensuojelu 2013. Tilastoraportti. Terveystieteiden tutkimuskeskus, 1, 3.*
- Kuusela, Sari 2010. *Valta ja vuorovaikutus johtamisessa. Tampereen yliopisto. Sosiaalitutkimuksen laitos. Väitöskirja, 18–21.*

- Lansdown, Gerison 2011. *Children's welfare and children's rights*. Teoksessa O'Dell, Lindsay & Leverett, Stephen (toim.) *Working with children and young people*. China: Palgrave MacMillan, 144.
- Lastensuojelulaki 2007/417, 13.4.2007. Viitattu 28.2.2015.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L11>
- Laine, Timo 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? *Fenomenologinen näkökulma*. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–27.
- Lavikainen, Marjo; Puustinen-Korhonen, Aila & Ruuskanen, Kristiina 2014. *Lastensuojelun laatusuositus*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Luettu 2.4.2015.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9882186&name=DLFE-30055.pdf, 18–19, 37..
- Lämsä, Anna-Liisa 2009. *Yhteiskunnan muutos ja elämän riskit*. Teoksessa Lämsä, Anna-Liisa (toim.) *Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin*. Juva: PS-kustannus, 28-31.
- Lämsä, Anna-Liisa; Kiviniemi, Liisa & Pönkkö, Maija-Leena 2009. *Kiusatun leima ja itsetuhoinen elämäntapa*. Teoksessa Lämsä, Anna-Liisa (toim.) *Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin*. Juva: PS-kustannus, 97–98.
- Mahkonen, Sami 2007. *Lastensuojelu ja laki*. Helsinki: Edita, 71–75, 84, 216.
- Malviniemi, Minna 2015. *Valvira ja lastensuojelun valvonta*. Lastensuojelun käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 24.3.2015.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-valvonta/valvira-ja-lastensuojelun-valvonta>
- Mäkelä, Klaus 1997. *Erving Goffman ja minuuden riistäjät*. Teoksessa *Minuuden riistäjät. Tutkielma totaalisista laitoksista*. Lohja: Marraskuun liike, 9.
- Nieminen, Liisa 2010. *Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu*. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Yliopistopaino, 35.

- Oranen, Mikko 2008. *Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 14.
- Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva 1987. *Suomen lastensuojelun historia*. Kouvola: Kouvolan kirjapaino, 105–107, 156.
- Pösö, Tarja 2004. *Kasvatustyö sijaishuollossa*. Teoksessa Puonti, Annamajja; Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) *Lastensuojelu tänään*. Helsinki: Tammi, 205.
- Pösö, Tarja 2004a. *Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista*. Saarijärvi: Gummerus, 45, 56, 64, 90.
- Rainio, Kullervo 1969. *Valta ja vallankäyttö*. Porvoo: WSOY, 20.
- Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2010. *Esitys sosionomi (AMK) – tutkinnon kompetensseista*. Sosiaalialan AMK-verkosto. Viitattu 24.4.2015.
[https://fronter.com/diak/links/files.phtml/938131166\\$165629888\\$/Materiaalikansio/TYK+4+Harjoittelu/TYK+ps14+harjoittelumateriaali+ulostettavaksi/Sosionomi_AMK_Kompetenssit_15042010.pdf](https://fronter.com/diak/links/files.phtml/938131166$165629888$/Materiaalikansio/TYK+4+Harjoittelu/TYK+ps14+harjoittelumateriaali+ulostettavaksi/Sosionomi_AMK_Kompetenssit_15042010.pdf), 2–3.
- Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. Viitattu 22.4.2015.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=sosiaalihuoltolaki#L5P47>
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2014. *Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeus*. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:4. Viitattu 11.3 2015.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9882185&name=DLFE-29816.pdf
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2013. *Toimiva lastensuojelu*. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Viitattu 16.4.2015.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-26809.pdf, 18, 25–26, 62–63..
- Taskinen, Sirpa 2010. *Lastensuojelulain soveltaminen*. Helsinki: WSOY, 8, 19–24, 32, 49–56, 69–71, 81, 158–159, 169–170.

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.a. Kiireellinen sijoitus. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 1.11.2014 <http://www.thl.fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/kiireellinen-sijoitus>*
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.aa. Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 9.3.2015. <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/rajoitustoimenpiteet-sijaishuollossa>*
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.ab. Huostaanotto. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 19.3.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto>*
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.ac. Vastaanottokoti. Lastensuojelun käsikirja Viitattu 24.3.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset/vastaanottokoti>*
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.ad. Lastensuojelun valvonta. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 24.3.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-valvonta>*
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.ae. Sijaishuollon valvonta. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 24.3.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-valvonta>*
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.af. Lastensuojelun arvot ja periaatteet. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 31.3.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet>*
- Tornberg, Johanna 2012. Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino, 35 121–122.*
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi. 18–19, 93-94, 98.*
- Tutkinta-asema perehdytyspaketti 12.2.2013. Helsingin kaupunki. 2.*
- Valvira 2013a Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen sosiaalihuollon ympärivuorokautisissa palveluissa. Lastensuojelussa, vammaispalveluissa, mielenterveyspalveluissa, päihdepalveluissa.*

- Viitattu 30.10.2014, 9.4.2015.
http://www.valvira.fi/files/tiedostot/s/e/Selvityksia_1_2013.pdf
- Valvira 2013b Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Ohje. Lukitsemiskäytännöt lastensuojeluyksiköissä. Viitattu 30.10.2014
http://www.valvira.fi/files/ohjeet/Lukitsemiskaytannot_lastensuojeluyksikoissa.pdf
- Valvira 2013c Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Ohje. Lasten itsemääräämisoikeuden toteutuminen lastensuojelun sijaishuollossa. Viitattu 23.3.2015.
http://www.valvira.fi/files/ohjeet/Lasten_itsemaaraamisoikeuden_toteutuminen.pdf, 1, 3.
- Vehkalahti, Kaisa; Rutanen Niina; Lagström, Hanna & Pösö, Tarja 2010. Kohti eettisesti kestäväää lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 14.
- Yhdistyneet kansakunnat i.a. Ihmisoikeudet. Viitattu 12.3.2015.
<http://www.yk.fi/node/5>

LIITE 1: SAATEKIRJE 1

Hyvä nuori,

Olen sosionomiopiskelija Diakonia-ammattikorkeakoulusta ja olen toteuttamassa opin-
näytetyötutkimusta Tutkinta-asetilla. Opinnäytetyö käsittelee Tutkinta-asetilla sijoit-
tettujen nuorten kokemuksia Tutkinta-asetilla olemisesta. Tarkoituksena on haastatel-
la 5–10 Tutkinta-asetilla sijoitettua nuorta ja kuvailla heidän kokemuksiaan. Tutkimus
haluaa tuoda nuorten äänen kuuluviin.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista, eikä siihen suostuminen tai siitä
kieltäytyminen vaikuta millään tavalla lastensuojeluprosessiin. Haastattelut tehdään
luottamuksella, eikä valmiista raportista voi tunnistaa yksittäistä haastateltavaa. Haas-
tattelut nauhoitetaan, mutta nauhat hävitetään raportin valmistuttua. Tutkimukseen
osallistumisen voi missä tahansa vaiheessa keskeyttää.

Haastattelut toteutetaan teemahaastatteluina, mikä tarkoittaa sitä, että käsitte-
lemme ennalta suunniteltuja teemoja, mutta keskustelun kulku on vapaamu-
toinen. Olen kiin-
nostunut kuulemaan sinun kokemuksistasi, eikä mihinkään kysymyksiin ole olemassa
oikeita tai vääriä vastauksia.

Haastattelu toteutetaan Tutkinta-asetilla sinun kanssasi erikseen sovittavana ajan-
kohtana.

Kanerva Seppälä
Diakonia-ammattikorkeakoulu
kanerva.seppala@student.diak.fi

Haluan osallistua tutkimukseen.

Päiväys, allekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE 2: SAATEKIRJE 2

Hyvä huoltaja,

Olen sosionomiopiskelija Diakonia-ammattikorkeakoulusta ja olen toteuttamassa opinnäytetyötutkimusta Tutkinta-aseamalla. Opinnäytetyö käsittelee Tutkinta-aseamalle sijoitettujen nuorten kokemuksia Tutkinta-aseamalla olemisesta. Tarkoituksena on haastatella 5–10 Tutkinta-aseamalle sijoitettua nuorta ja kuvailla heidän kokemuksiaan. Tutkimus haluaa tuoda nuorten äänen kuuluviin.

Nuorene on lupautunut osallistumaan tutkimukseen.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista, eikä siihen suostuminen tai siitä kieltäytyminen vaikuta millään tavalla lastensuojeluprosessiin. Haastattelut tehdään luottamuksella, eikä valmiista raportista voi tunnistaa yksittäistä haastateltavaa. Haastattelut nauhoitetaan, mutta nauhat hävitetään raportin valmistuttua. Tutkimukseen osallistumisen voi myös missä tahansa vaiheessa keskeyttää. Haastattelut toteutetaan teemahaastatteluina, mikä tarkoittaa sitä, että käsittelemme ennalta suunniteltuja teemoja, mutta keskustelun kulku on vapaamuotoinen.

Haastattelu toteutetaan Tutkinta-aseamalla nuoren kanssa erikseen sovittavana ajan-kohtana.

Kanerva Seppälä
Diakonia-ammattikorkeakoulu
kanerva.seppala@student.diak.fi

Annan _____ luvan osallistua haastattelututkimukseen.

Päiväys, huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE 3: TEEMAHAASTATTELUN RUNKO

Tutkinta-asema

Miksi olet Tutkinta-asemalla?

Miltä Tutkinta-asemalla oleminen tuntuu?

Mikä osastolla olemisessa on erilaista kotona olemiseen verrattuna?

Muu kokemus lastensuojelulaitoksista

Ovet

Tieto; milloin, mitä ajattelit?

Luuletko, että jollekin toiselle voi olla hyväksi/pahaksi?

Ohjaajat ja ovet; Avaavatko pyydettäessä? Millaisia kokemuksia, kun olet pyytänyt avaamaan? Kerro hyvä/ huono kokemus kun olet pyytänyt ovia auki.

Vaikutukset tekemisiin; onko jotain jäänyt tekemättä?

Puhutko ovista toisten nuorten kanssa? Itsestäänselvyyys?

Mahdolliset LVR-kokemukset

Tunteet

Miltä tuntuu, mikä sana kuvaa (esim. tavallinen/ rajoittava/ turvallinen/ ahdistava/ pelottava yms.)

Muistatko osastolla ollessasi että ovet ovat kiinni?

Miltä tuntuu pyytää ovea avattavaksi?

Ovet auki?

Jos ovet yhtäkkiä auki: mikä muuttuisi?

Miltä tuntuisi? (erilaiselta/samanlaiselta)

Luuletko, että jollekin olisi huono/hyvä asia?

Mitä vielä haluat sanoa?

LIITE 4: KUVA RIKOTUSTA LASIOVESTA

Kuva: Kanerva Seppälä